

Žarko L. ĐUROVIĆ (Cetinje)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

UDK 061.12:929 Nikčević V.P.

OSVRT NA STAVOVE O NAUČNOME DOPRINOSU AKADEMIKA VOJISLAVA P. NIKČEVIĆA

In memoriam

**Vojislav P. Nikčević
(1935-2007)**

Autor ovoga teksta donosi osvrt na stavove poznatih crnogorskih i inostranih kulturnih i naučnih radnika o naučnome doprinosu akademika Vojislava P. Nikčevića, utemeljivača montenegristike, naučnika koji je postavio temelje kodifikaciji crnogorskoga jezika.

Prije dvije godine navršilo se 70 godina života i 40 godina naučnog rada akademika Vojislava P. Nikčevića. Smatrao sam da je najljepši način za izražavanje zahvalnosti, priznanja i divljenja njegovom grandioznom naučnom djelu pisanje knjige o cjelokupnome, naučno relevantnom opusu ovog uvaženoga jezikoslovca. Zato sam knjigu *Bard crnogorskoga jezika* posvetio najistaknutijem, najeminentnijem predstavniku crnogorske lingvistike koji je cio svoj životni i radni vijek usmjerio na proučavanje, naučnu obradu i afirmaciju crnogorskoga jezika. Ističem da akademiku Nikčeviću, lucidnome naučnom istraživaču i stvaraocu ogromne energije, nije bila potrebna afirmacija iz mojega pera, te je jedino objašnjenje za nastanak pomenute knjige želja da se naučna javnost podseti na kapitalni značaj njegova djela i nemjerljivi doprinos koji je dao crnogorskoj nauci i kulturi. Akademik Vojislav P. Nikčević je svojim djelom obogatio savremenu lingvistiku i crnogorsku kulturnu istoriju.

Krajem šeste i na početku sedme decenije XX. stoljeća dio ondašnje jugoslovenske inteligencije, izgrađujući kritički stav prema društvenoj stvarnosti, uviđao je ekonomsku i političku krizu postojećeg društvenoga sistema i neophodnost promjene društvenih odnosa u vjerski, nacionalno, kulturno, jezički, pa čak i idejno heterogenoj jugoslovenskoj državnoj zajednici. Različita su bila shvatanja i gledišta oko pitanja: kojim putem Jugoslavija treba da ide u svome razvoju? U toku polemike koja je dugo trajala traženo je najbolje rješenje ovoga vitalnog problema. Jedni su bili za očuvanje postojećega stanja i moći Saveza komunista po svaku cijenu, drugi za uspostavljanje preuređene i smanjene Jugoslavije koja bi funkcionisala kao ujedinjena srpska država, dok su se treći zalagali za suštinske promjene koje su podrazumijevale preoblikovanje veza i statusa republika, što bi u krajnjem ishodu dalo savez suverenih jugoslovenskih republika. Ovi treći su zagovarali demokratski uređenu modernu konfederalnu državnu zajednicu koja bi sprječavanjem narastanja unitarističkoga pritiska i širenja agresivnih hegemonističkih težnji Srbije i njene vladajuće političke, intelektualne i duhovne elite garantovala ravnopravni status svim republikama. Normalno je bilo da suprotstavljeni koncepti o budućnosti SFR Jugoslaviji dovedu do neslaganja, ali nije bilo normalno da nesuglasice i nesporazumi prerastu u nepomirljive antagonizame i podjele koje su na početku potonje decenije prošloga stoljeća kulminirale raspadom zajedničke države u krvavome ratu.

Jedino je Crna Gora nespremna dočekala kraj SFRJ, zapostavila svoje nacionalne i državne interese zarad jugoslovenstva koje se u cjelini transformisalo u veljesrpstvo. Ideja o političkoj, vojnoj, duhovnoj, jezičkoj, etničkoj i državnoj istovjetnosti Srba i Crnogoraca bila je kobna zabluda za naivni crnogorski narod koji je po ko zna koji put u svojoj istoriji prevaren i prevođen u srpski nacionalni i državni korpus. Imajući dobro pripremljen program asimilacije Crnogoraca, Srbija se opredijelila za perfidno negiranje i prisvajanje svih izvornih crnogorskih etničkih, duhovnih, kulturnih, jezičkih i državnih posebitosti kao čuvara crnogorskoga nacionalnog identiteta i državnoga suvereniteta. Ime, jezik i duhovnost su temelj svakojeg nacionalnoga bića i državnosti. Zato je srpska politička i duhovna elita sa mnogo volje i elana pristupila ubrzanoj razgradnji crnogorske nacionalne svijesti, uspostavljajući pri tome srpski vrijednosni sistem u svim sferama života. Najočigledniji primjer koji nepobitno šedoči da je Crna Gora devedesetih godina prošloga vijeka krenula putem potpunoga utapanja u Srbiju i srpstvo jeste nametanje Crnogorcima „srpske pravoslavne vere“

kao izvorno crnogorske i „srpskog“ jezika kao maternjeg. Grube negatorske nasrtaje na temelje crnogorske kulture, državnosti i duhovnosti obilato su pomagali pojedini ovdašnji naučnici velikosrpske orijentacije. Dakako, uslove za bavljenje „naukom“ (naročito bogate izvore finansiranja) i snažni podstrek za rad obezbjeđivao im je moćni velikodržavni aparat sa sedištem u Beogradu koji je radi sprovođenja u djelo velikosrpske i anticrnogorske ideje angažovao mnoge istaknute predstavnike SANU i CANU, Srpske pravoslavne crkve, književnike, lingviste, političare, profesore, pravnike, istoričare, novinare, publiciste, pa čak i pripadnike vojske. Svi oni dobili su isti zadatak: ostvariti ekspanziju srpske nacionalne svijesti i izbrisati svaki trag o postojanju Crnogoraca kao samobitnoga naroda i nacije.

S takvom društveno-političkom situacijom, a takođe i stanjem u crnogorskoj nauci i kulturi nije se mirila grupa crnogorskih intelektualaca različenoga stručnog i profesionalnoga profila. Ona se izdvojila i stupila na istorijsku pozornicu kao vjerni tumač, čuvar i branič izvornih crnogorskih vrijednosti i nacionalnih posebitosti. Po pitanjima jezika već od kraja šeste decenije prošloga vijeka izdvaja se Vojislav P. Nikčević, koji se naučno suprotstavlja zatiranju crnogorskoga jezika i nasilnoj promjeni jezičke stvarnosti u Crnoj Gori.

I najpovršnijim uvidom u prebogati stvaralački opus akademika Vojislava P. Nikčevića dolazi se do saznanja o nemjerljivom njegovom doprinosu očuvanju duha crnogorskoga jezika. Tačno je da zbog takvoga pristupa akademik Nikčević imao dosta oponenata na srpskoj strani. Međutim, značajna imena savremene filologije i lingvistike bezrezervno su podržala darovitog i neumornoga naučnika Nikčevića kao crnogorskoga jezikoslovnog vođu koji je svojim fundamentalnim knjigama postavio najčvršće temelje crnogorske jeziku i montenegristici uopšte.

Radi objektivnosti, potrebno je osvrnuti se na sudove kompetentnih jezikoznanstvenika, zaslužnih poslenika u oblasti književnosti i nauke, koji o lingvističkim dometima akademika Vojislava P. Nikčevića imaju samo riječi pohvale. On je nesumnjivo najproduktivniji i najreprezentativniji predstavnik crnogorske lingvistike. Pošto će se crnogorska lingvistika i u budućnosti temeljiti na njegovim radovima, sigurno je da će se javiti potreba da se cjelokupni naučni rad Nikčevićev prikaže još bliže, poptunije, opsežnije i produbljenije. Zato ostaje obaveza mlađim naraštajima da bez opterećenja i zastranjivanja analiziraju, osvijetle i na odgovarajući način vrjednuju kapitalno djelo barda crnogorskoga jezika, koji već sada uživa

veliki ugled u filološkim i lingvističkim krugovima širom Evrope.

Impozantan je broj književnika, istaknutih kulturnih poslenika, filologa i jezikoslovaca koji drže da je Vojislav P. Nikčević kao naučnik i neumorni pregalac bez premca u crnogorskoj lingvistici.

Na osnovu konkretne jezičke građe, držeći se rigoroznih naučnih načela, akademik Radoslav Rotković, ugledni crnogorski književnik, politikolog, naučni savjetnik, proučavalac i vrstan poznavalac društveno-političkih, istorijskih, kulturnih i jezičkih prilika u Crnoj Gori, utemeljio je svoj stav o vrijednostima Nikčevićevog rada na njegovom cjelokupnom i više nego bogatom opusu. Dakle, sva djela akademika Vojislava P. Nikčevića u dugom periodu bila su pod naučnom lupom akademika Radoslava Rotkovića. Svestrano eruditsko obrazovanje Rotkovića daje mu za pravo da se dokumentovano, naučno prihvatljivo i stručno osvrne na vrijednost opsežnog djela akademika Nikčevića. Rotković ističe značajni doprinos Nikčevića crnogorskoj jezikoslovnoj nauci. Osvrćući se na cjelokupno njegovo djelo, Rotković u recenziji rukopisa *Gramatike crnogorskog jezika* primjećuje: „*Gramatika crnogorskog jezika* akademika Nikčevića zaokružuje opus koji čine knjige: pravopisna pravila *Piši kao što zboriš* (1993); *Crnogorski jezik I, II* (1993, 1997), *Crnogorski pravopis* (1997) i *Štokavski dijasistem* (1998). Sa ovom *Gramatikom* formirana je cjelina, tako da će se, kada ona bude objavljena, moći pristupiti nastavi crnogorskoga jezika, sa ovim knjigama kao univerzitetskim priručnicima.“¹

Do pojave Vojislava P. Nikčevića crnogorski jezik u svojoj dugoj istoriji, koja seže od sredine IX. stoljeća, nikad nije imao u pisanom obliku formulisana pravila. Zapravo, nije imao knjige standardnojezičkoga kodifikovanog normativističkoga karaktera. Nikčević je prvi jezikoslovac koji je „analizirao genezu, tipologiju, razvoj, strukturne osobine crnogorskoga jezika. Zatijem je objavio pomenuti *Crnogorski pravopis*, koji sadrži i obimni pravopisni rječnik (470 stranica), i kao logični finale svega toga evo nam nudi i *Gramatiku Crnogorskoga jezika*, na 765 kucanijeh stranica.“² Stoga njegove knjige na naučnom planu predstavljaju stručnu literaturu neophodnu svakom lingvisti. Na pedagoškom planu, one će služiti za školovanje mladih generacija koje će poslije nas doći.

¹ Vojislav P. Nikčević, *Gramatika crnogorskoga jezika*, DANU, Podgorica, 2001, str. 562.

² *Isto*, str. 563.

Kao bitnu osobinu Nikčevićevog rada akademik Rotković navodi princip uvažavanja jezičkih činjenica. Po njemu, akademik Nikčević ne pripada onome krugu jezikoslovaca koji izmišljaju rješenja samo da bi se crnogorski jezik razlikovao od srpskoga, bosanskog ili hrvatskog. Ističući specifičnosti crnogorskoga jezika, „Nikčević nije podvlačio razlike između crnogorskoga, hrvatskoga, bosanskog i srpskoga jezika, nego ih je identifikovao i kodifikovao.“³

Još 1994. godine podgorička *Doclea* (br. 3) donosi Rotkovićev tekst *Kodifikacija crnogorskog jezika* povodom Nikčevićeve zasebne knjige *Piši kao što zboriš*, priručnika koji prvi put donosi glavna pravila crnogorskoga (standardnoga) jezika. Sama činjenica da se ova knjiga pojavila (1993. godine) u okolnostima kada je crnogorskome narodu nametnuto ustavno rješenje da im maternji jezik nosi ime drugoga naroda i nacije - šedoči da se Nikčević opredijelio za programsku orijentaciju narodnosne i nacionalne zaštite i očuvanja crnogorskoga jezika od razgradnje i asinilovanja. Zato za moto priručnika *Piši kao što zboriš* Nikčević uzima riječi Iva Andrića da je „jezik živa snaga sa kojom je vezana ne samo kultura nego i samo postojanje jednog naroda“. Polazeći od toga stanovišta, autor se zalaže da crnogorski jezik nosi svoje etničko, nacionalno ime, a ne da se tretira kao podvarijanta, dijalekat srpskoga jezika. Uostalom, svima je dobro poznata činjenica da ime crnogorskoga jezika izvire iz bića crnogorskoga (a ne srpskoga) naroda, kao njegovoga tvorca i mora se poistovjećivati sa tim narodom. Narodi koji prihvate tuđi jezik kao svoj, vlastiti, osuđeni su na nestajanje. Na tuđem jeziku ne razvija se sopstvena književnost, kultura, ne može se postojati. Zato je pitanje jezika mnogo više od formalnog priznanja i ostvarenja univerzalnog ljudskoga prava. Jezik je prvorazredno egzistencijalno pitanje naroda. Postoje brojni dokazi da se crnogorski jezik razvijao u kontinuitetu još od praslovenskoga perioda. Malo koji narod kao crnogorski ima tako bogatu usmenu i pisanu književnost. Potvrdu o postojanju crnogorskoga jezika nalazimo u književnim djelima Petra I, Petra II, Stefana Mitrova Ljubiše, Marka Miljanova Popovića i drugih književnika koji su izvornim crnogorskim jezikom napisali djela neprolazne vrijednosti.

Rotković ističe da je Nikčević svoju naučnu misao razvijao u pravcu stalnoga afirmisanja suštinskih obilježja crnogorskoga jezika koja djela crnogorskih književnih velikana izdižu na najviši umjetnički

³ Vojislav P. Nikčević, *Gramatika crnogorskoga jezika*, DANU, Podgorica, 2001, str. 563.

nivo. U vezi s tom činjenicom on navodi Nikčevićeve riječi da lajtmotiv *Crnogorskoga pravopisa* mora biti maksima: *Piši kao što dobri pisci pišu!* A naši najbolji pisci su Petar I, Petar II. Petrović-Njegoš, Stefan Mitrov Ljubiša, Marko Miljanov Popović. Crnogorci traže isto što su svi civilizovani narodi ostvarili u normiranju svojega jezika – da se oslone na svoje najveće pisce.

I površni uvid u opus najvećih crnogorskih književnika pokazaće da su odista pisali narodnim jezikom, ali bitno drukčijim od srpskoga. Toliko je različit da ih Srbi (iako ih prisvajaju kao svoje pisce) ne mogu razumjeti bez rječnika!

Po Nikčeviću, crnogorski jezik se ne može valjano iskazati bez vlastitoga pisma, azbuke i abecede. Da bi se realizovalo magistralno crnogorsko ortografsko i ortoepsko načelo *Piši kao što zboriš, a čitaj kako je napisano* - za svaki glas (fonem) mora se naći odgovarajuće slovo (grafem). Karadžićev apstraktni jezički standard lišavao je Crnogorce mogućnosti da napišu mnoge svoje riječi i vlastita imena kao što su: *Šago, Šako, Šata, Šenički Do, Šenica, Ševernjača, Šekanica, Ševerovo Selo, šutra, šeme, šen, šedište, šednik, šekira, šever, šeta, Žaga, izesti, koži, izelica, izđeljati, Zano, Zaja, zanovijet, zera, zipa, zinzula...* U bogatoj crnogorskoj usmenoj i pisanoj književnosti odista su živi ovi glasovi i ova slova koja i sami negatori crnogorskoga jezika upotrebljavaju u dijalektologiji. Živi su i danas u crnogorskome (ali ne i srpskom) jeziku osim kao prenešeni dijalektizmi i arhaizmi iz crnogorskog jezika. Stoga se ne može prihvatiti pogrešno mnijenje nekih srpskih lingvista da Nikčević „izmišlja nova slova i glasove“. On samo uspostavlja istorijski kontinuitet crnogorske ortografske norme koju je Vukova (a docnije i Belićeva) pogrešna književnojezička norma potisnula. Crnogorskoj dugovjekoj tradicionalnoj upotrebnoj normi nikako ne odgovara 30 slova (grafema) za 33 glasa (fonema). Bez grafema/fonema *š, ž i z* glasovni sistem crnogorskoga jezika je nepotpun, nestvaran i nepostojeći. Podržavajući akademika Nikčevića u njegovoj kodifikaciji crnogorskoga jezika u punom obliču, Rotković insistira da ozvaničimo slova koja će nam omogućiti da prenesemo sve glasovne vrijednosti crnogorskog govornoga jezika.

U završnoj riječi na Međunarodnom naučnom skupu *Jezici kao kulturni identiteti* (Podgorica, 14-15. X. 1997) akademik Rotković još jednom vrjednuje rad akademika Nikčevića: „A naš crnogorski jezik imao je na ovome skupu temeljno strukturalističko izlaganje u saopštenju prof.

dr. Vojislava Nikčevića *Etnička i jezička osnova štokavskog dijasistema*. On je, u stvari, napravio i hronološku strukturnu analizu razvoja jezika, koji je doveo do normiranja štokavskoga dijasistema.⁴

Akademik Danilo Radojević, jedan od najvećih autoriteta moderne crnogorske filologije, ustao je protiv unifikatorskih nenaučnih postavki srpskih jezikoslovaca koji olako gaze sve posebnosti crnogorskoga jezika, trudeći se da ga degradiraju svođenjem na niži nivo, to jest da ga prikažu kao provincijalnu, pokrajinsku i neknjiževnu podvarijantu srpskoga jezika. Takvim anticrnogorskim pristupom ovoj problematici Crnogorcima se osporava pravo da zbore i pišu svojim književnim jezikom i pravo da njihovo nacionalno ime bude sadržano u nazivu maternjega jezika.

Podvrgavajući oštroj kritici sva anticrnogorska nenaučna tumačenja u oblasti lingvistike, Radojević je istovaktno pisao o naučnom radu akademika Nikčevića. Posebnu pažnju posvetio je Nikčevićевой knjizi *Crnogorski jezik* (Tom I, Matica crnogorska, Cetinje 1993). Poznat po svojoj naučnoj objektivnosti, Radojević nije sklon pisanju panegirika. Zato bez ikakve rezerve možemo prihvatiti njegovo mišljenje o Nikčevićevom radu kao krajnje objektivnan sud: „Prvi tom knjige dr. Vojislava Nikčevića *Crnogorski jezik* tek sad je pred nama, što predstavlja osobiti trenutak u istoriji crnogorske kulture. Ovo djelo ima veliki značaj za sveukupni kulturni oporavak i snažan je podsticaj za vraćanje narodnog samopoštovanja.”⁵

U opširnoj studiji o ovoj temi Radojević ističe (prije trinaest godina) da Nikčević već tri decenije izučava probleme crnogorskog jezika. Pojavu Nikčevićeve monografije o crnogorskome jeziku, akademik Radojević sagledava u kontekstu širokog naučnoga rada na afirmaciji crnogorske literatutre, istorije i etnogeneze. Vrijednost Nikčevićeve nauke vidi i u tome što autor *Crnogorskoga jezika*, tom I, opovrgava monogenetsku tezu o nastanku jezika koja dominira u srpskoj lingvistici. „Suprotno tome, Nikčević zastupa naučno valjanu tezu da su jezici nastali poligenetički. Inače, monogenetička teza odgovara imperijalnom političkom konceptu i prenijeta je sa praslavenskog na južnoslavenske jezike, među kojima je

⁴ Radoslav Rotković, *Završna riječ. Jezici kao etnički identiteti i kulturni entiteti*, Zbornik radova Međunarodnog naučnog skupa Jezici kao kulturni identiteti na području bivšega srpskohrvatskoga ili hrvatskosrpskoga jezika, Podgorica, 14-15. oktobra 1997, Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1998, str. 345.

⁵ Dr. Danilo Radojević, *Crnogorski jezik i njegova istorija*, Monitor, br. 269, Podgorica, 15. decembar 1995, str. 40.

crnogorski jezik tretiran kao varijetet ‘srpskog’.⁶

U želji da spriječi dalje prodiranje i ekspanziju srpskoga jezika akademik Nikčević je 1993. godine objavio glavna pravila crnogorskoga standardnog jezika pod naslovom *Piši kao što zboriš*. Tim povodom oglasio se akademik Radojević ocjenjujući pojavu knjige kao osobito značajan korak ka budućem potpunijem normiranju crnogorskoga jezika: „Glavna pravila crnogorskog standardnog jezika dr. Vojislava Nikčevića, u kojima govori o leksici, strukturi, fonetici, semantici i drugim osobenostima koje tvore izražajnu dubinu, metaforičnost i punoću crnogorskog jezika – pomoći će da se otklone prepreke njegovom prirodnom razvoju. Nikčević ima čvrst, naučno utemeljen i jasan istorijski i lingvistički pristup uslovima koji su doveli do izgradnje snažne strukture crnogorskog jezika.”⁷

Akademik Danilo Radojević ističe stav da je primjena „srpskog“ jezika u Crnoj Gori imala za cilj integrisanje crnogorskoga jezika u umjetni („srpski“). Stoga prosuđuje da je posebno značajna Nikčevićeva rasprava o formalističkoj rekonstrukciji samoglasničkog sistema, koji je sa aspekta crnogorske jezikoslovne nauke u Karadžić-Belićevoj koncepciji bio baziran na neodgovarajućim grafemima. Tako stoji u toj odumrloj imperijalnoj srpskoj koncepciji, da između Trsta i Carigrada postoje samo dijalekti „srpskog jezika“, te da će, na temelju toga, biti formiran „jedan jedini narod od Drave do Olimpa.”⁸

Da bi skinuo sumnju u postojanje crnogorske nacije i crnogorskoga jezika, Nikčević podrobno istražuje i rasvjetljava etnopovijesni i etnojezički razvitak Crnogoraca. Na taj postupak primorali su ga nasrtaji srpskih istoričara, etnologa i lingvista na crnogorski državni, nacionalni, kulturni, duhovni i jezički identitet. Uz puno poštovanje naučne argumentacije, studioznim istraživanjima, autor dolazi do naučne verifikacije crnogorskoga jezika koji poseduje razvijene, opštecrnogorske karakteristike (koine, lingua communis) i koji je stoljećima potvrđivan u književnoj praksi i službenoj komunikaciji.

Izražavajući stav o neophodnosti upotrebe nacionalnoga crnogorskog jezika, u zaključnom razmatranju akademik Radojević ističe: „Nikčević je u svom naučnom radu izvodio dokazne postupke, koristeći

⁶ *Isto*, str. 40.

⁷ Dr. Danilo Radojević, *Povratak Matice*, Monitor, br. 27, Podgorica, 7. oktobar 1994, str. 38.

⁸ *Isto*, str. 37.

obimni naučni aparat, vodeći i naučne rasprave sa većijem brojem lingvista i istoričara, pa ovu dragocjenu knjigu možemo shvatiti kao cjelovito naučno utemeljenje crnogorskog jezika.“⁹

U opširnim raspravama o crnogorskom jeziku mnogi filolozi, jezikoslovci i književnici naglašavaju značaj Nikčevićevoga rada koji ima za cilj da dovede crnogorski jezik do stupnja ravnopravnosti sa drugim standardnim jezicima tzv. novoštokavskih dijalekatskih osobina što su se razvili iz nekadašnjega „dogovornog“ srpskohrvatskoga/hrvatskosrpskog jezika (bosanskim, hrvatskim i srpskim). Sučeljavajući naučne argumente sa neistomišljenicima, Nikčević niže nepobitne dokaze da je crnogorski standardni jezik, kao sredstvo javne komunikacije, preuzeo temeljne strukture iz crnogorskoga narodnog jezika (za razliku od srpskog koji se sve do početka XIX. stoljeća izgrađivao na tradiciji „slavenoserbske“ jezičke kulture). U zajedničkom „dogovornom“ jeziku Crnogorci su imali barem onoliko dijela koliko i ostali njegovi korisnici (Srbi, Hrvati, Bošnjaci). Stoga je on dokazivao da se ne može samo Crnogorcima osporavati pravo na upotrebu sopstvenoga jezika, odnosno pravo da maternji jezik nazovu imenom svojega naroda. To je realnost koja se mora prihvatiti.

Akademik Sreten Perović, književnik, prevodilac, kritičar, istoričar literature, naučni savjetnik, glavni urednik *Crnogorske enciklopedije* i priješednik Crnogorskog PEN centra u više navrata je ocjenjivao djelo Vojislava P. Nikčevića, nastalo nakon višegodišnjega proučavanja usmene i pisane crnogorske književnosti i uporednog istraživanja jezičke baštine (južno)slovenskih naroda. Nikčevićev rad, tvrdi Perović, od fundamentalnog je značaja za predmet kojim se bavi. Zahtjev da se jezik Crnogoraca nazove nacionalnim imenom - da se zove crnogorski, sasvim je opravdan. Tim Crnogorci ne ugrožavaju ničije pravo, već imentuju svoj dio štokavskoga sistema koji zajednički baštine sa Bošnjacima, Srbima i Hrvatima.¹⁰

Mišljenje da rad Nikčevića prate najbolje stručne ocjene Perović iznosi povodom drugoga toma Nikčevićeve monografije *Crnogorski jezik*: „Taj kapitalni projekat, dostojan razvijenog instituta za jezik i književnost (kojega Crna Gora nema), plod je dugogodišnjega studioznog

⁹ Dr. Danilo Radojević, *Crnogorski jezik i njegova istorija*, Monitor, br. 269, Podgorica, 15. decembar 1995, str. 40.

¹⁰ Sreten Perović, *Pravopis crnogorskog jezika*, Monitor, Podgorica, petak, 27. februar 1998, str. 46.

rada jednoga inokosnog znanstvenika, univerzitetskog profesora i viteškoga oponenta malograđanskoj, podaničkoj 'intelektualnoj' svijesti – u sredini koja se doskora uporno zorila svojim 'internacionalizmom', tj. pomnim izbjegavanjem imenovanja vlastite kulture, kao i nijekanjem, poricanjem potrebe razvijanja mreže nacionalno-kulturoloških ustanova i institucija.“¹¹

Perović dalje ukazuje da drugi tom Nikčevićeve monografije *Crnogorski jezik* „donosi obilje činjeničnog materijala i koherentnog razmatranja sudbine ovoga jezika kroz vjekove, pogled na njegov etnoistorijski razvoj, posebno na sve etape pisanog jezika. Veoma instruktivna su poglavlja o etnogenezi, periodizaciji i klasifikaciji crnogorski(je)h govora, o predvukovskim pismima u Crnoj Gori – abecedi i azbuci...“¹²

U Nikčevićevim knjigama sadržana je nepobitna naučna istina o crnogorskome jeziku koji je po podrijetlu, tradiciji i svojim bitnim obilježjima (fonetskim, morfološkim, leksičkim i sintaksnim) nacionalni jezik Crnogoraca. Ispoljavajući spontanost, prirodnost i samostalnost svojega razvoja, on je jezičko obilježje crnogorskoga naroda te, prema tome, ne može imati lokalni, dijalektalni karakter bez obzira na to koliko je lingvistički blizak ili dalek ostalim južnoštokavskim jezicima. U svojoj dugoj istoriji (sve do „pobjede“ Vukove i Beličeve reforme jezika) Crnogorci su pisali svojim jezikom, koji je stvarao i kojim zbori crnogorski narod.

Akademik Vukić Pulević, s Novicom Samardžićem koautor monumentalne monografije *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore* (Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2003), doslovno tvrdi: „U toku višedecenijskog predanog rada na izučavanju crnogorskog jezika NIKČEVIĆ (...) je razriješio niz problema, razjasnio mnoge nepoznanice i ispravio brojne greške, a na prvom mjestu uspostavio je logičan red u njegovoj istoriji i pravopisu. Jedan od većih doprinosa mu je ortografsko i ortoepsko utemeljenje glasova i grafema *ś*, *ž* i *z* u crnogorskoj abecedi i azbuci“.¹³

¹¹ Sreten Perović, *Crnogorski jezik, tom II*, Monitor, Podgorica, petak, 3. april 1998, str. 42-43.

¹² Sreten Perović, *Crnogorski jezik, tom II*, Monitor, Podgorica, petak, 3. april 1998, str. 43.

¹³ Vukić Pulević, *Glasovi ś i ž u crnogorskoj toponimiji*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika. Zbornik radova, Podgorica, 28-30. X. 2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 136.

Mladi crnogorski jezikoslovac Adnan Čirgić, koji je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta J.J. Strossmayera 26. X. 2007. godine odbranio doktorski rad i postao prvi doktor crnogorskoga jezika u Crnoj Gori, studiozno proučava djelo akademika Vojislava P. Nikčevića. Ocjenjujući ulogu i značaj Nikčevića u proučavanju crnogorskoga jezika i njegov doprinos crnogorskoj montenegristici i njegošologiji, Čirgić piše o njemu kao utemeljivaču montenegristike, najznačajnijem crnogorskom jezikoslovcu, vrijednom naučnom pregaocu, neumornom istraživaču literature i građe i samostalnom naučnom radnikom koji do sopstvenih zaključaka dolazi ne povodeći za bilo čijim autoritetom. Čirgić tvrdi da je problematika koja je ulazila u domen Nikčevićevih inetresovanja uvijek bila nedovoljno istražena a njegov cilj da doprinese rasvjetljavanju takvih problema gotovo po pravilu bio je ispunjen. „Ljubav prema Crnoj Gori i svome maternjem jeziku bila je i ostala glavna njegova inspiracija. Iz želje da i jednu i drugu postavi na svoje mjesto, nastali su nebrojeni veoma kvalitetni radovi ovoga istraživača...”¹⁴

Ogromni doprinos lingvističkoj nauci vodećega crnogorskoga jezikoslovca Vojislava P. Nikčevića Čirgić ističe i u studiji *Filološka razmatranja* (povodom knjige: Vojislav P. Nikčević, *Jezičke i književne teme*, ICJJ, Cetinje, 2006.). Čirgić izriče zaključak da je ova knjiga pokazala „neumornost u naučnoistraživačkim poduhvatima akademika Nikčevića, naučnu vitalnost kakvom se ne mogu pohvaliti ni oni mnogo mlađi od njega, te neustrašivost u odabiru problema sa kojijema se hvata u koštac... Nikčević rasvjetljava takve probleme sa kojijema se (...) zvanična ovdašnja lingvistika još uvijek nije ni oprobala. Neki od onijeh koji spadaju u jezikoslovce te zvanične lingvistike moraće uskoro učiti iz knjiga koje su rezultat njegovijeh istraživanja. A ova je zasigurno jedna od takvijeh.”¹⁵ Čirgić ističe činjenicu da je „Vojislav P. Nikčević napisao i publikovao sve važnije knjige koje bi mogle crnogorskome jeziku obezbijediti izučavanje u univerzitetskoj nastavi.”¹⁶

¹⁴ Adnan Čirgić, *Etnolingvistički članci*, Zbornik radova sa međunarodnoga naučnog skupa *Tekuća crnogorska istoriografija i povijesna leksikografija*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje/ Crnogorski kulturni krug/Crnogorski kulturni forum, Cetinje, 2006, str. 470.

¹⁵ Adnan Čirgić, *Filološka razmatranja*, Bibliografski vjesnik, god. XXXVI, br. 1, časopis Centralne narodne biblioteke „Đurđe Crnojević“ na Cetinju, Cetinje, 2007. [časopis u štampi]

¹⁶ Isto.

Za Čirgića nema nikakve dvojbe da je akademik Vojislav P. Nikčević svojim radom i jezičkom koncepcijom stekao veliko međunarodno priznanje u lingvističkome svijetu. Zahvaljujući Nikčevićevom zalaganju i opusu, crnogorskome jeziku je u svijetu vraćeno izgubljeno mjesto prije nego što je to učinjeno u crnogorskoj državi. Za preko četiri decenije rada uradio je toliko značajan posao da bi mu na njemu zaviđele razvijene naučne i kulturne institucije. Od crnogorske države izostala su priznanja renomiranome naučniku za veliki trud i kolosalne rezultate u lingvistici. Međutim, dobio je priznanje od savremenoga lingvističkog svijeta, koji iz njegovih knjiga na brojnim fakultetima širom svijeta proučava crnogorski jezik, pa i na odsijeku za slavistiku u Sorboni.¹⁷

Pored toga, Čirgić zapaža da se o akademiku Nikčeviću uglavnom pisalo i govorilo kao o jezikoslovcu, dok je njegovo bavljenje istorijom crnogorske književnosti, naročito njegošologijom, bilo neopravdano zapostavljeno. Njegova borba za ozvaničenje crnogorskoga jezika uvijek je bila u prvom planu iako je on dao ogroman doprinos njegošologiji, oblasti iz koje je napisao brojne radove i opsežnu monografiju o mladome Njegošu. Uostalom, proučavaocima Nikčevićeva djela nije nepoznato da je on na Njegošu i doktorirao. Ipak, akademik Nikčević je dao primat borbi za ozvaničenje crnogorskoga jezika: „Trebalo je dokazati da taj jezik postoji i da polaže ista prava na sopstveno postojanje kao i ostali jezici svijeta, opisati ga, propisati pravopisna pravila itd., a sve je to prof. Nikčević i uradio.“¹⁸

Nesumnjivo je da se naučni stavovi Čirgića o cjelokupnom radu i značaju Vojislava P. Nikčevića uklapaju u kriterijume brojnih savremenih lingvista širom Evrope, akademika i univerzitetskih profesora. Svi oni su jedinstveni u ocjeni da je Nikčevićovo djelo odigralo glavnu ulogu za njihovo upoznavanje sa crnogorskim jezikom, te da se zahvaljujući njemu ovaj jezik izučava na slavističkim katedrama izvanj Crne Gore. Bez imalo prećerivanja, moglo bi se reći da nema lingviste u svijetu koji zna za crnogorski jezik a da mu je ime akademika Nikčevića nepoznato.

Nikčevićev rad proistekao je upravo iz bavljenja crnogorskom

¹⁷ Vidi: Adnan Čirgić, *Vojislav P. Nikčević kao jezikoslovac* u knjizi Dragoje Živković & Vojislav P. Nikčević, *Naučna crnogorska historiologija*, str. 197-211.

¹⁸ Adnan Čirgić, *Doprinos njegošologiji*, Lučindan, Glas Crnogorske pravoslavne crkve, br. 20, god. IX, Cetinje, za Petrovdan, 2006, str. 123.

književnošću, prvenstveno njegošologijom, koja ga je pokrenula na ozbiljna istraživanja i lingvistički rad. To nam potvrđuje i zapažena knjiga dr. Krsta Pižurice, u kojoj autor sažeto piše o velikom doprinosu prof. dr. Vojislava P. Nikčevića njegošologiji. Podrobnom analizom njegove studije *Mladi Njegoš* (doktorska radnja Nikčevićeva i njegovo najvažnije djelo iz ove oblasti), autor dolazi do vlastitoga suda i zaključka o vrijednosti Nikčevićeva rada u oblasti njegošologije. Dr. Pižurica ističe njegovu analitičnost, sistematičnost i objektivnost i navodi ogromni spisak korišćene građe za nastanak doktorske disertacije *Mladi Njegoš*. On ističe činjenicu da Nikčević tretira Njegošev jezik na radikalno drukčiji način od onih lingvista koji su jezik najboljega crnogorskoga pjesnika proučavali kao sastavni dio tzv. zetsko-lovcenskoga ili zetsko-južnosandžačkoga dijalekta u okviru srpskoga jezika. „Nema sumnje, knjiga je svoj zadatak ispunila i predstavlja krajnji domet u proučavanju onog Njegoša koji se nalazi izvan glavnih radova do 1844. godine. To se vidi i po ozbiljnosti kojom je autor prišao poslu, po korišćenoj literaturi, dosljednom primjenjivanju savremenih naučnih metoda, rezultatima i zaključcima...“.¹⁹

Znameniti crnogorski književnik, akademik Mirko Kovač, koji živi i stvara u Hrvatskoj, o Nikčeviću piše sljedeće: „Sada već mnogi crnogorski intelektualci i jezikoslovci tvrde da je na njihovu izvoru izgrađen srpski i hrvatski štokavski sustav, a da sami nemaju naziv za svoj crnogorski jezik koji pripada opšteštokavskom standardu, ali s uočljivijim razlikama nego što je to slučaj kod drugih, jer, Crnogorci ne bi bili to što su kad ne bi imali barem slovo više, pa su tako u *Crnogorski pravopis* dr. sci. Vojislava Nikčevića, odličnog lingvista, pridodana slova *š* (*šeme, šekira*), *ž* (*ižesti*), *z* (*bronzin*). Ako takva slova mogu imati Poljaci, mogu i Crnogorci, to prije što je Polablje prapostojbina Crnogoraca. Nema nikakvog razloga da crnogorska djeca u školama uče srpski jezik, inače siromašniji za tri slova, čak i da je na djelu srpska okupacija, a nije, jer što je Njegoš pjevao: odža riče na ravnom Cetinju, samo je metafora i pjesnička sloboda“.²⁰

Savo Lekić, profesor i publicista iz Bara, spada u red crnogorskih intelektualaca koji odaju priznanje i poštovanje obimnom i sveobuhvatnom djelu akademika Vojislava P. Nikčevića. On smatra da nijesu u pravu oni koji

¹⁹ Krsto Pižurica, *Vojislav P. Nikčević kao njegošolog*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2006, str. 19-20.

²⁰ Mirko Kovač, *Crna Gora u boj kreće*, Lučindan, br. 12, Cetinje, na Petrovdan 2004, str. 12.

osporavaju postojanje crnogorskoga jezika koji se kontinuirano razvijao od praslavjenskoga perioda, preko zetske redakcije staroslovjenskoga jezika i stvaranjem bogate narodne i umjetničke književnosti crnogorskoga naroda. Sve to je podrobno proučeno, naučno obrađeno i sistematizovano u Nikčevićevim knjigama. Zato postojanje crnogorskoga jezika nije sporno za mnoge priznate lingviste sa ostalih govornih područja.

Lekić podseća crnogorsku javnost da je „crnogorski jezik studiozno proučen i naučno utemeljen kao poseban, standardni jezik. Tome su najveći naučni doprinos, pored brojnih istraživača u ovoj oblasti, dali uvaženi naučnici dr. Radoslav Rotković i dr. Vojislav Nikčević svojim obimnim i naučno argumentovanim djelima, u kojima je, na osnovu relevantnih činjenica, naučno dokazana osobenost našeg sopstvenog, crnogorskog jezika. Jezik je neodvojiv od naroda, on je odlika narodnog identiteta.“²¹

U jednom teškom periodu sva zvanična lingvistika kod nas utemeljena na osnovnim načelima svesrpske imperijalne politike i u službi njene doktrine ustala je protiv akademika Vojislava P. Nikčevića. Po njegovim riječima, u tome su prednjačili Dragoljub Petrović, Drago Ćupić, Mihailo Šćepanović, Miloš Kovačević, Aleksandar Mladenović, Pavle Ivić, Radmilo Marojević i drugi. Dovoljno je npr. pročitati knjigu *Škola nemuštog jezika* Dragoljuba Petrovića („Dnevnik“, Novi Sad, 1996) da bismo se uvjerali kako samo u njoj postoje na desetine paskvila i pamfleta kojima se prof. Nikčević najgrubljim etiketama, falsifikatima, podvalama, uvredama, montažama i drugim opačilima i beščašćima nastoji diskreditovati, jerbo je iz temelja razorio „srbijatiku“ u dijelu koji se tiče Crne Gore, Crnogoraca i crnogorskog jezika. On je četrdeset godišta bio opsesija srpske filologije i lingvistike, a ni mrtvoga ga ne štede.

U nedostatku valjanih argumenata kojim bi dokazali svoje teze da su Crnogorci etnički, narodnosno i nacionalno Srbi i njihov maternji jezik srpski, oni svoju „nauku“ temelje i na zabludi svojega uzora Vuka Karadžića da su svi južnoslovjenski štokavci jedan narod koji se služi jednim jezikom. Mnijem da je u XXI. stoljeću suvišno ponavljati fraze koliko je ovo shvatanje pogrešno, nerealno i daleko od životne zbilje.

²¹ Savo Lekić, *Crnogorski jezik – Okosnica naše samobitnosti i razvoja crnogorske nacionalne kulture*, Okrugli sto Crnogorski jezik u novom Ustavu Crne Gore, Zbornik saopštenja, Podgorica, 6. decembar 2003, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Građanska partija Crne Gore, Cetinje-Podgorica, 2004, str. 141.

Uprkos iluzijama, zabludama i nerealnim željama srpskih duhovnih vođa, političara, generala i naučnika, Slovenci, Hrvati, Bošnjaci, Makedonci, Bugari, neki prije a neki kasnije, izašli su iz državnih, nacionalnih i etnoistorijskih ramova i ekspanzionističkih planova Velike Srbije, stekli slobodu i nezavisnost, te međunarodnim priznanjem teritorijalnoga i nacionalnog subjektiviteta, integriteta i suvereniteta doživjeli istinski preporod zakoračivši na put evropskoga razvitka i napretka. Prema tome, imajući u vidu nespornu činjenicu da su se u bližoj ili daljoj prošlosti južnoslovenski štokavski narodi, liše Crnogoraca, udaljili od utapanja u srpski nacionalni korpus, Srbiji je ostala samo mogućnost da se domogne Crne Gore. Ali ova ideja mogla se ostvariti samo pod jednim uslovom – da su Crnogorci i Srbi pripadali istom etničkom i nacionalnom entitetu. Zato je politička elita iz Beograda pokretala moćnu velikosrpsku mašineriju, nastojeći da svim raspoloživim propagandno-političkim sredstvima uvjere naivne Crnogorce kako nemaju vlastitu nacionalnu individualnost, već su „elitni Srbi“, o čemu šedoče isti („srpski“) jezik i ista pravoslavna („srpska“) vjera.

Jedan od upornih zagovornika teze da ne postoji crnogorski jezik, što je u skladu sa zabludom Dositeja Obradovića i mnogih drugih da su *svi Južni Slovjeni Srbi*, je i redovni prof. dr. Filološkog fakulteta u Beogradu Radmilo Marojević. Iako se sa njegovim pogledima na savremeni srpski jezik ne slažu ni mnogi srpski lingvisti, Marojević, kad je riječ o ovoj problematici, ostaje na pozicijama Vuka Karadžića, starim skoro dva stoljeća. On ne posustaje u nastojanju da dokaže kako su svi štokavski književni i standardni jezici zapravo samo istorijski i regionalno-konfesionalni varijeteti srpskog književnoga jezika. Po njegovom uvjerenju, „tzv. hrvatski književni jezik, kojim se služe Hrvati ili čakavci, Novohrvati ili kajkavci i Srbi ili štokavci katoličke vjere“ nije ništa drugo do „zagrebački regionalno-konfesionalni varijetet srpskog književnog jezika“. Prof. dr. Radmilo Marojević takođe ne propušta priliku da saopšti kako je „u govorima Bosne i Hercegovine gdje masovnije žive Srbi islamske vjeroispovijesti“ u upotrebi „sarajevski regionalno-konfesionalni varijetet srpskog književnog jezika (tzv. bosanski književni jezik)“, dok se u Crnoj Gori koristi „cetinjski regionalno-konfesionalni varijetet srpskog književnog jezika (tzv. crnogorski književni jezik što ga prihvataju privrženici Crnogorske pravoslavne crkve raspopa Dedeića), koji se doduše nalazi na stadijumu pokušaja formiranja (nije zvanično

prihvaćen od države)²².

Dakle, navođenje samo kratkog dijela izlaganja Radmila Marojevića otkriva da je temelj njegova jezičkoga određenja uvjerenje, bolje reći idejna i ideološka zabluda, da su svi štokavci u narodnosnome i nacionalnom smislu Srbi. Na taj način svi južnoslovenski narodi izdvojeni su iz istorijskoga konteksta, vlastitoga etnogenezičkog okvira i protiv svoje volje vještački uvedeni u srpski nacionalni organizam koji ih kontinuirano planski i sistematski apsorbuje.

U skladu sa takvim shvatanjem prof. dr. Radmilo Marojević izvodi zaključak da je zahtjev Crnogoraca za preimenovanje jezika „samo na osnovu teritorijalnog principa“ „potpuno besmislen“: „Jezik kojim se govori u Crnoj Gori zove se *srpski jezik* zato što je narod koji njime govori svjestan da pripada srpskom etnosu. U tom smislu to je i jedini ispravan naziv i za narodni i za književni jezik slovenskog stanovništva u Crnoj Gori.“²³

Ovim zaključkom Marojević negira crnogorske državne, nacionalne, duhovne, kulturne i jezičke specifičnosti, a njenu cjelokupnu tradiciju izmiješta u tuđi (srpski) korpus. Pri tome sebi daje za pravo da kao jedini autoritativni arbitar odlučuje o nacionalnom i kulturnom identitetu Crnogoraca, tretirajući ih kao pripadnike druge (srpske) nacije. Ovakvi stav je u suprotnosti sa suštinom korpusa ljudskih prava jer se pripadnicima crnogorskog naroda osporava pravo da budu ono što jesu i vrši nad njima političko nasilje da moraju biti ono što nijesu.

I mr. sci. Branislav Brborić, sociolingvista iz Beograda, javlja se kao oponent Vojislavu P. Nikčeviću. Ističući da niko dobronamjeran ne može biti protiv emancipacije Crnogoraca i učvršćivanja njihovoga identiteta, „kulturnoistorijskog i savremenokulturnog, jezičkog i svakog drugog“, on svoje određenje prema lingvističkom učenju akademika Nikčevića intonira sarkazmom i malicioznošću: „Bilo bi netačno pa i nepravедno glavnom sazivaču ovog skupa dr Vojislavu Nikčeviću pripisivati krivicu za dosad neuspjelo prekrštavanje srpskog jezika u Crnoj Gori, oko kojeg

²² Radmilo Marojević, *Srpski književni jezik i njegovi istorijski i regionalno-konfesionalni varijeteti*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 311-312.

²³ *Isto*, str. 315 – 317.

se on trudi gotovo četiri decenije. Nikčević to čini s takvom upornošću i strašću da čovjeku ponekad bude žao kad pomisli na to u šta se sve može utrošiti ljudski život ispunjen naučnim pretenzijama bez pokrića, onim pretenzijama koje se ne slažu s činjenicama niti pak s voljom naroda na koje se pozivaju. U novije vrijeme dr Nikčević i ne skriva da su mu ideološko-političku i 'scijentističku' inspiraciju dali Sekula Drljević i Savić Marković Štedimlija, crnogorske ustaše i saradnici Ante Pavelića. To je bilo jasno i odranije: on je studirao u postpavelićevskom, socijalističkom, Zagrebu odbranivši disertaciju o mladom Njegošu (...) pred komisijom za koju je teško reći da je mogla poznavati prevreloga, a kamoli mladog Njegoša (koji je, doduše, i umro mlad), njegovo djelo i njegov jezik. U Zagrebu se inspirisao drljevićevsko-štedimlijskim antisrpskim djelovanjem i jezikoslovljem, kojim se ponešto bavio i Benito Musolini kada je nakratko zaposjeo Crnu Goru 1941. godine²⁴

Sva se srpska jezikoslovna nauka u polemičkom sučeljavanju s Nikčevićem ispoljavala na ovakvi pamfletski način. To je posebno došlo do izražaja na simpozijumu održanome u CANU (*Jezička situacija u Crnoj Gori – norma i standardizacija*, Podgorica, 24-25. maj 2007) neposredno pred njegovu smrt.

U savremenim međunarodnim odnosima i međunarodnome javnom pravu nezamislivo je da drugi ignorantski, agresivno, bahato, arogantno ili perfidno (što isključivo zavisi od izabrane strategije) negiraju autonomiju individue i pripadnika oformljenoga naroda i nacije, markirajući ih kao ljude pomućenoga razuma koji ne znaju ko su te zbog toga ne smiju imati pravo izjašnjavanja i odlučivanja o svojoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Crnogorci koji ne žele da budu Srbi od ovih drugih često dobijaju „naučne komplimente“ utemeljene na principu: vrijeđanjem, ironijom, nipodaštavanjem, omalovažavanjem i potcjenjivanjem suprotstavljenih vrijednosti tražiti uporište da se ospori nacionalni i kulturni identitet Crnogoraca, što se legitimno i naučno ne može osporiti. Najviše takvih „komplimentata“ od neistomišljenika dobijao je vodeći crnogorski jezikoslovac Vojislav P. Nikčević. U leksici nacionalnog srpskoga programa osvješćivanja za njega i one koji žele standardizovati crnogorski jezik na temelju izvorne crnogorske tradicije, kulture, civilizacije i

²⁴ Branislav Brborić, *Porijeklo, dometi i odmeti lingvističke montenegrizike*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 252-253.

misli preovladavaju nazivi: *drljevićevci*, *štedimljećivci*, *independentisti*, *separatisti*, *secesionisti*, *nacionalisti*, *šovinisti*, *ekstremisti*, *destruktivni dukljanisti*, *srpski dušmani*, *pobrozi*, *titoisti*, *tuđmanovci*, *poturice*, *ustaše*, *saradnici Anta Pavelića*, *raskolnici*, *nadrilingvisti*, *autokefalisti*, *privrženici raspopa Dedeića* i sl.

Bez želje da komentarišem ovakvi „naučni pristup“, moram primijetiti da su citirani nazivi kod jednoga broja ostrašćenih unifikatora uspjeli da nadomjeste nedostatak pravih argumenata neophodnih za uspostavljanje naučne istine. Razrješavanje prisutnih problema, odnosno opovrgavanje ili potvrđivanje naučnih sudova na temelju ovakve „argumentacije“ ostavlja znanstvenicima mogućnost da na adekvatan način svestrano vrjednuju i valorizuju naučne domete i odmete citirane „savremene“ srpske lingvistike čiji je jedini cilj da spriječi (re)afirmaciju crnogorskoga, hrvatskog i bosanskoga jezika i neargumentovano ih svede na nivo regionalnih podvarijanti „srpskoga“ jezika.

Nikčević je knjigama i brojnim radovima osporio navode svih jezikoslovnih oponenta, odbačivši sve što srpski lingvisti koji se bore za unificiranje, to jest za prevlast srpskoga jezika, žele nametnuti Crnogorcima, Bošnjacima i Hrvatima: „Polazeći od društvenih i političkih, kulturnih i vrijednosnih kriterijuma jezičke klasifikacije, od jezičkih činilaca, na podlozi štokavskog dijasistema oformili su se crnogorski, bosanski/bošnjački, hrvatski i srpski standardni jezik kao četiri sociolingvistička idioma. Svaki od tih jezika posедуje posebnu istoriju, standardizaciju, lingvistički identitet izražen kroz normu (skup pravila) i kodifikaciju (propisivanje normi) i sopstvenu nadgradnju kao samopotvrdu i afirmaciju.“²⁵

Kao glavni i odgovorni urednik zbornika radova sa međunarodnoga naučnog skupa *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika*, akademik Nikčević je iznio opredjeljenje organizatora skupa da se ne odstranjuju referati neistomišljenika iako među njima ima radova koji kao recenzirani u cjelini ne bi mogli biti objavljeni: „Dovoljno je spomenuti da neki referati paskvilno-pamfletskog karaktera ni u kom slučaju samo zbog toga ne bi mogli biti pečatani u Zborniku radova naučnog profila. Isto

²⁵ Vojislav P. Nikčević, *Promemorija o normi i kodifikaciji štokavskih standardnih jezika*, Međunarodni naučni skup *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika*, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 519-520.

važi i za referat koji je anahronistički u tolikoj mjeri da čak i dan-danas iz izvanjaučnih razloga nekritički propagira naučno i životno prevaziđenu i odbačenu Vukovu filološku i monogenetsku teoriju o srednjojužnoslovjenskim štokavcima kao 'Srbima/Srbohrvatima' na podlozi 'srpskoga/srpskohrvatskog' jezika iz članka *Srbi svi i svuda* (Beč, 1849). Ali je prisustvo njihovijeh autora na skupu bilo dragocjeno jer su dali legitimitet i legalitet raspravi o crnogorskom jeziku. Zalažući se za nenaučne postavke i na taj način samoporičući, oni su ipak najveći gubitnici.²⁶

Na toj iracionalnoj velikosrpskoj nacionalističkoj hegemonističkoj doktrini, na koju je istrajno ukazivao akademik Nikčević, zasniva se zvanična srpska lingvistika. Postalo je izvjesno da se velikosrpski program ne može ostvariti bez programa osporavanja, negiranja, nijekanja i zatiranja crnogorskoga državnog, narodnosnoga, nacionalnog, kulturnoga, duhovnog i jezičkoga identiteta Crnogoraca. Sva zvanična srpska lingvistika okrenula se protiv Nikčevića zato što je on probleme jezika sagledavao u svjetlosti novoga pristupa koji ne odgovara etničkim i jezikoslovnim unifikatorskim idejama, opredjeljenjima i konceptima, bez obzira na činjenicu što njegovo učenje polazi od temeljnih vrijednosti i dostignuća savremenih jezikoslovnih naučnih disciplina. Nikčevića pokušavaju da naučno ospore i diskvalifikuju samo oni „naučnici“ koji polaze od diskriminatorškoga stava da Crnogorci nijesu samosvojan narod koji posедуje vlastiti jezik. Njihov je naučni interes da poriču postojanje posebnoga crnogorskog jezika jer to smatraju dovoljnom činjenicom i za negiranje crnogorske nacionalne individualnosti. Oni zaboravljaju da svrha nauke nije osporavanje, uskraćivanje ili ograničavanje prava na samoopredjeljenje drugim (oformljenim) narodima. Prirodna je težnja i neotuđivo pravo crnogorskoga naroda za očuvanjem kulturne i etničke samobitnosti. Nema činjenica ni validnih argumenata kojima lingvisti to pravo mogu osporiti bilo kojem, pa ni crnogorskom narodu. Tim prije što Crnogorci samoizražavanjem vlastitoga kulturnoga i nacionalnoga bića u skladu sa normama međunarodnoga prava i osnovnim ljudskim pravima nikome ne uskraćuju nijedno pravo niti povrjeđuju bilo čiji legitimni interes.

Ne sporeći pravo srpskim jezikoslovcima da imaju drukčije

²⁶ Vojislav P. Nikčević, glavni i odgovornu urednik, *Pogovor*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 521-522.

pogleda, shvatanja i uvjerenja, moram istaći da se gotovo niko od današnjih istaknutih nesrpskih lingvista neće složiti sa njima da hrvatski, bosanski, crnogorski, pa čak makedonski, bugarski i slovenski nijesu posebni jezici već samo dijalekti „srpskoga“ jezika. Sa aspekta savremene nauke o jeziku srpska koncepcija negiranja postojanja zvanično priznatih jezika (i naroda) je anahrona, konzervativna, bajata, kompromitovana, životno i naučno prevaziđena. Stoga nije nikakvo iznenađenje što je svakim danom sve više jezikoslovaca širom Evrope koji podržavaju naučnu istinu za koju se do smrti borio akademik Vojislav P. Nikčević. Ta podrška je obilata posebno od strane hrvatskih znanstvenika koji ne štede priznanja i riječi pohvale o vrijednosti njegovoga rada u prvom redu u oblasti kroatistike. Za razliku od jezikoslovaca velikosrpske orijentacije koji su naučni interes podredili političkim željama i potrebama, hrvatski znanstvenici zauzimaju naučni stav o pitanjima suodnosa crnogorskoga jezika i crnogorske nacije. Oni nijesu pupčanom vrpcom vezani za tradicionalističku jezikoslovnun unifkatorsku koncepciju koja favorizuje samo srpski kao većinski narod, te na temelju toga jedino tom narodu daje pravo vlasništva nad „umjetnim“ jezikom čiji su ga tvorci nazvali „srpskohrvatskim/hrvatskosrpskim“ po izmaštanom, nepostojećem „srbohrvatskom narodu“. I drugi narodi za vrijeme zajedničkoga života u jednoj višenacionalnoj državi ravnopravno su učestvovali u stvaranju, korišćenju, bogaćenju i razvijanju toga nazovi jezika, unoseći u nj svoje posebnosti. Stoga nijedan od tih naroda ne može imati ni manje ni više prava od ostalih. Nakon razdruživanja (raspada nekad zajedničke države), svaki od njih (Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi) mora uvažiti pravo drugih da jezik kojim zbore i pišu i koji su sami stvorili kao samoizražavajući oblik svojega postojanja nazovu sopstvenim narodnim i nacionalnim imenom.

Prilikom razmatranja pitanja postojanja crnogorskoga jezika hrvatski znanstvenici imaju isključivo naučni pristup. To naglašava i dr. Srećko Lipovčan kao glavni urednik edicije *Manualia universitatis Erasmus Naklade* u Zagrebu, koja je izdala Nikčevićevu knjigu *Kroatističke studije*, u *Predgovoru nakladnika*: „...uvijek ćemo biti samo na tragu onome što se zove ‘znanstvenom istinom...’ Zacijelo će poneki zaključci akademika Nikčevića naići na osporavanje onih koji na probleme gledaju drugačije. Sam je otvorio i potaknuo raspravu. Neka bude tako! Dapače! Rasprava među znanstvenicima različitih struka i drugačijih pogleda i jeste ono što može kada se za kosu uhvati Kairosa, i neočekivano unijeti nove spoznaje

tamo gdje se činilo da je već 'sve rečeno' otvoriti horizonte...²⁷ Prema tome, dr. Srećko Lipovčan drži da je akademik Vojislav P. Nikčević naučnik kojemu je stalo da dođe do novih spoznaja onamo de se srpskoj anahronoj lingvistici čini da je odavno „sve rečeno“! Kad bi se svi naučnici ponašali kao pojedini srpski jezikoslovci, jasno je kakva bi bila sudbina čovječanstva!

Dr. Stijepo Mijović Kočan takođe se potrudio da nam upotpuni predstavu o naučnim dometima akademika Vojislava P. Nikčevića. Pod naslovom *Predknjige za crnogorski jezik* objavio je prikaz o knjizi Nikčevića *Crnogorski jezik*, kojim se aktivno uključio u kulturološka zbivanja na tlu Crne Gore krajem XX. i na početku XXI. stoljeća. Zrelom intelektualcu kao što je dr. Stijepo Mijović Kočan nije promakla činjenica da su u Crnoj Gori oformljene kulturne institucije nacionalnog značaja (Matica crnogorska, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, Crnogorski PEN centar, a kasnije i DANU i Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje), koje se opiru velikosrpskim planovima i projektima. „Crnogorski rodoljubi zalažu se za afirmaciju crnogorskog jezika, bez kojega ne može biti ni samostalnosti ni samobitnosti. Jedan od najznačajnijih zagovornika crnogorske samobitnosti je dr. Vojislav Nikčević, ugledan crnogorski znanstvenik, književni i jezični historičar“.²⁸

Komentarišući Nikčevićevu knjigu *Crnogorski jezik* (Matica crnogorska, Cetinje 1993), dr. Stijepo Mijović Kočan navodi opšta mjesta, bitna za razumijevanje njenoga globalnog značaja: „Riječ je o opsežnu i znanstveno iznimno artikuliranu djelu u kojemu autor, nakon uvoda i pregleda slavenskih etnosa i jezika, piše o povijesti crnogorskog jezika, po etapama, kako stoji u podnaslovu: od artikulacije do sredine XIV. stoljeća. *Etnopovijesni razvitak*, *Etnojezični razvitak*, *Govorni jezik*, *Zetska redakcija staroslavenskog jezika*, samo su neki od poglavlja te knjige. Općenito, možemo je držati temeljnom i bitnom knjigom za znanstveno utemeljenje crnogorskoga jezika kao samostalnog.“²⁹

Istovaktno dr. Stijepo Mijović Kočan se osvrnuo i na Nikčevićevu knjigu *Piši kao što zboriš* (Crnogorsko društvo nezavisnih književnika,

²⁷ Srećko Lipovčan, *Predgovor nakladnika* - Vojislav Nikčević, *Kroatističke studije*, Erasmus, Zagreb, 2002, str. 7-8.

²⁸ Stijepo Mijović Kočan, *Predknjige za crnogorski jezik*, Danica. Vjesnik, subota, 14. siječnja 1995, str. 29.

²⁹ *Isto*, str. 29.

Podgorica 1993). Iz njegovog ugla radi se o programskom tekstu, na temelju istraživanja iz prve knjige. Pošto knjiga donosi *Glavna pravila crnogorskoga standardnoga jezika*, može se smatrati osnovom za pravopis crnogorskoga jezika: „Ukratko, dr. Vojislav Nikčević je udario temelje crnogorskoj gramatici i pravopisu.“³⁰

I povodom objavljivanja *Kroatističkih studija*, dr. Stijepo Mijović Kočan u prikazu s najvećim poštovanjem i argumentovano ocjenjuje vrijednost Nikčevićevoga rada: „Knjiga Vojislava Nikčevića, crnogorskoga Gaja, kako ga volim nazvati (premda je bez Gajevih zabluda o južnoslavenstvu), iznimno je značajna za hrvatski kulturni prostor već samom pojavom, izvan predmeta kojima se znanstveno bavi... Ova knjiga Vojislava Nikčevića doista je iznimno važna za suverenu kroatističku znanost jer je, osim tematske važnosti, pisana znanstveno iznimno čvrsto postamentarno i kompetentno. Njezin je poseban značaj u prinosu ‘crnogorsko-hrvatskim kulturnim i znanstvenim vezama’ i ne samo u kontekstu povijesnih odnosa između dva naroda, kako kaže Srećko Lipovčan, urednik i jedan od recenzenata, uz akademika Mirka Tomasovića...“³¹

Ono s čim se Stijepo Mijović Kočan redovno srijeta u sredini u kojoj je rođen i u jeziku koji mu je maternji (hrvatski), to su narodni govori južne Hrvatske. Na području Konavala i Dubrovačkoga primorja, a i samoga Dubrovnika, čuo je tri zanemarena narodna fonema za koje je akademik Nikčević odredio odgovarajuće grafeme. To su *ś*, *ź* i *z* koje je Nikčević na temelju narodnih govora uveo u crnogorsku jezičnu normu. Nažalost, normiranjem jezika izražena je tendencija da se zaobiđu fonemi o kojima je zbor i istisnu iz standarda. Zbog toga se danas u govoru sve rjeđe čuju iako je vrlo vjerovatno da su se i u knjigama starih hrvatskih pisaca čitali na način kako se danas u narodu izgovaraju. Slika o crnogorskome jeziku znatno je jasnija kada se ima u vidu da je akademik Nikčević, prije poprilično godina, tiskao knjige koje su temelj crnogorskome standardnom jeziku. „Nikčevićevo je normiranje crnogorskoga jezika tu činjenicu ponovo osvijetlilo, budući da je on, dakle, sve te foneme prihvatio i njima označio jednu od najprepoznatljivijih osobina crnogorske jezične norme.“³²

³⁰ *Isto*, str. 29.

³¹ Stijepo Mijović Kočan, *Iznimno važna i značajna knjiga – Vojislav Nikčević, Kroatističke strudije*, Erasmus, Zagreb, 2002.

³² Stijepo Mijović Kočan, *Neke istovjetnosti crnogorskoga normiranoga jezika i*

Dr. sci. Milica Lukić (Filozofski fakultet Sveučilišta J.J. Štrosmajera u Osijeku), kao urednica knjige *Ogledi, studije, susreti*. Apologetika crnogorskog jezika prof. dr. Milorada Nikčevića, u svojim stavovima o vrijednosti rada akademika Vojislava Nikčevića pridružuje se dr. Stijepu Mijoviću Kočanu. Kada je riječ o Vojislavu P. Nikčeviću, i ona upotrebljava izraze najvećeg poštovanja, nazivajući ga najvećim crnogorskim intelektualcem, crnogorskim Gajem, „čiji su radovi (*Istorija crnogorskog jezika*, 1993, tom I, 1997, tom II, *Crnogorski pravopis*, 1997. i *Crnogorska gramatika*, 2001) utrli put pravednoj borbi jednoga naroda za jezično i nacionalno osamostaljenje.“³³ Citirana knjiga je predstavljena na Međunarodnom naučnom skupu *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika* koji je održan od 28. do 30. X. 2004. godine u Podgorici, kada je dr. sci. Milica Lukić ponovila već iskazani stav o akademiku Vojislavu P. Nikčeviću.

Etnički neopterećeni hrvatski znanstvenici objektivno sagledavaju naučne probleme, te zbog takvog pristupa o radu Vojislava P. Nikčevića izriču pohvale, priznajući mu vrhunsku naučnost. Podupirući Nikčevićev rad, Stjepan Pantelić konstatuje: „V. P. Nikčević je jedan od poznatih lingvista u svijetu koji se već decenijama nevjerovatnom akribijom bori za priznanje crnogorskog jezika kao nacionalnog jezika Crne Gore.“³⁴

A u drugom radu Stjepan Pantelić izjavljuje: „V. P. Nikčević ispravno zaključuje kad govori o zastupnicima ‘promašene iranske teorije o etimologiji imena Hrvat’. Čini se da je to jedna od najljepših misli nekog lingvista u svezi s iranskim podrijetlom Hrvata. Ne smijemo zaboraviti da je V. P. Nikčević jedan od svjetskih lingvista. Možda ćemo morati prihvatiti Nikčevićevo mišljenje da se ime Hrvat mora riješiti iz grčkog jezika a po mogućnosti i latinskog, bez obzira na to hoćemo li etimologizirati grčko ime *Korbatoi* iz X. st. poslije Krista ili *Koribantoi* iz XII. st. prije Krista, kad ih Homer spominje u vrijeme Trojanskog rata“.³⁵

južnohrvatskih govora i još ponešto – Međunarodni naučni skup *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika*, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004., Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 149.

³³ Milica Lukić, *Branič jezika crnogorskoga* - prof. dr. Milorad Nikčević, *Ogledi, studije, susreti*. Apologetika crnogorskog jezika, Osijek, 2004, str. 9.

³⁴ Stjepan Pantelić, *Pradomovina Slavena u srednjem Podunavlju*, Mainz/Zagreb, 2002, str. 42.

³⁵ Stjepan Pantelić, *Zablude o iranskom podrijetlu Hrvata*, Zadarska smotra, br. 1-3, Zadar, 2000, str. 130.

Na temelju iznijetih stavova jasno se vidi oštra suprotstavljenost zvanične srpske i hrvatske lingvistike o pitanjima u vezi sa priznanjem postojanja crnogorskoga jezika i odnosa prema akademiku Nikčeviću. Važno je istaći da zvanična srpska lingvistika, za razliku od hrvatske, više vjeruje zabludama Vuka Karadžića nego dostignućima savremene svjetske lingvistike. Za tvrdokorni stav može se okriviti srpska nauka jer je podlegla pritisku feudalne osvajačke politike koja svim sredstvima nastoji da u Crnoj Gori konstituiše, ojača i afirmiše srpsko nacionalno, ideološko i kulturološko biće. Na taj način „srboljublje“ se izdiže iznad nauke, što zapravo predstavlja njenu vulgarizaciju. Ne može nijedna nauka, pa ni srpska lingvistika, iz političkih razloga odrediti, propisati i narediti Crnogorcima da zbore i pišu jezikom drugoga naroda. Za Crnu Goru veoma je važno pitanje da li će njen jezik biti na temeljima crnogorskih narodnih govora, ravnopravan sa srpskim standardom, ili će se dalje razvijati kao podvarijanta srpskoga standarda, to jest fiksiran i kodificiran prema potrebama i mjeri srpskog ali ne i crnogorskoga naroda. Ova druga varijanta bila bi pogubna za Crnogorce koji bi u tom slučaju ostali diskriminirani u odnosu na sve druge narode i nacionalne manjine, bez priznanja vlastite jezičke subjektivnosti i suvereniteta. Proces razgradnje i asimilacije svih crnogorskih posebitosti i obilježja na taj način bi vrlo brzo bio doveden do kraja.

Stupajući na pozornicu jezikoslovne nauke prije četiri decenije, akademik Vojislav P. Nikčević se odredio i opredijelio da se do kraja bori za afirmaciju žive riječi crnogorskoga naroda, za crnogorski jezik kao temelj narodnoga bića. Crnogorski jezik se našao na udaru srpske lingvistike zato što samoizražava svijest o pripadnosti crnogorske narodu kao njegovom tvorcu, predstavniku i vlasniku.

Akademik Nikčević ima najveće zasluge za reafirmaciju crnogorskoga jezika, što mu priznaju mnogi ugledni lingvisti širom Evrope. Prof. dr. sci. Josip Silić, jedan od vodećih hrvatskih pravopisaca i gramatičara pa i odličan poznavalac Nikčevićeva naučnoga rada i njegov stalni recenzent, znanstveno ocjenjujući Nikčevićev *Pravopis crnogorskog jezika*, u recenziji, pored ostalog, ističe: „U njemu (*Pravopisu*, primjedba autora) je rečeno sve ono što je trebalo reći u vezi s crnogorskim standardnim jezikom općenito, a posebno u vezi s njegovim pravopisom. Pravopisna su pravila sročena racionalno, jednostavno i jasno, bez suvišna teoretiziranja. Dodatna su objašnjenja u pojedinim dionicama zato da

upozore na specifičnosti crnogorskoga pravopisanja (urednopisanja) i pravogovorenja. U rječniku se nalaze samo riječi koje su pravopisno problematične (označene, markirane). U njemu ima malo (to je dobro) onoga što bi se moglo nazvati jezičnim savjetom u najširem smislu. Vodio se računa o tome da se izbjegnu (čisto) leksičke inačice (varijante). I u tome se uglavnom uspjelo.³⁶

U zaključku prof. dr. sci. Josip Silić naglašava da mu je drago i čast što je bio jedan od onih koji su sudjelovali u rađanju onoga na što i Crnogorci (konačno) imaju legitimno pravo – u rađanju pravopisa crnogorskoga standardnog jezika: „Njegovom će se pojavom upotpuniti slika standardnojezičnih idioma koji su imali legitimno pravo nastati u okvirima općeštokavskoga sustava.“³⁷

Gotovo da je dovoljno samo registrovati autore koji su pohvalno pisali o Nikčevićevim logičkim argumentovanim razmatranjima jezičke problematike, pa da se upotpuni slika o rezultatima i vrijednostima njegova rada. Obilježje njegovih studija, rasprava i univerzitetskih udžbenika je moderni koncept pisanja koji ih preporučuje svim korisnicima s lingvističkim interesovanjima, dajući podsticaj za cjelovitiji uvid i daljnja proučavanja. Sadašnji i budući izučavaoci crnogorskoga jezika na raznim nivoima ne mogu zaobići Nikčevićovo obimno i vrijedno djelo. Još jednom je profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu dr. sci. Josip Silić bio recenzent Nikčevićeve knjige – *Gramatike crnogorskog jezika*. Tim povodom prof. Silić konstatuje sljedeće: „Akademik je Vojislav Nikčević *Gramatiku crnogorskog jezika* i zamislio i ostvario kao gramatiku standardnog jezika, tj. kao činjenicu sociolingvističke ‘etno(socio)lingvističke’ posebnosti crnogorskog jezika, ali je pritom uvažio i ono što je zajedničko svim standardnim jezicima (i crnogorskomu, i hrvatskomu, i srpskomu, i bosanskomu) u ijekavskoj inačici štokavskoga sustava. Drugim riječima, držao se dijalektike suodnosa lingvističkih i sociolingvističkih zakonitosti, tj. zakonitosti koje vladaju štokavskim jezikom kao sustavom i zakonitosti koje vladaju štokavskim jezikom (jezicima) kao standardom (standardima). To je činio krećući se kroz povijest (dijakroniju) i krećući se kroz stanje (sinkroniju) crnogorskoga standardnog jezika. Pritom je i u jednome i

³⁶ Prof. dr. sci. Josip Silić, *Recenzija rukopisa Pravopis crnogorskog jezika prof. dr. sci. Vojislava Nikčevića* – dr. sci. Vojislav Nikčević, *Pravopis crnogorskog jezika*, Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1997, str. 466.

³⁷ *Isto*, str. 466.

u drugome slučaju pronalazio razloge koji opravdavaju izdvajanje (i) crnogorskoga jezika kao posebna standardnog jezika u okviru štokavskog sustava.³⁸

U daljoj analizi prof. dr. sci. Josip Silić ističe da je Nikčevićeva *Gramatika crnogorskog jezika* teorijski i metodološki moderno koncipirana, te da su mnoge njene dionice veoma uspjele. Ističući brojne kvalitete knjige, prof. Silić izdvaja najvažnije: „*Gramatika* je o kojoj je riječ napisana kao znanstvena gramatika, koja je (kao znanstvena) dopustila sebi i dosta toga što je ‘odvišno’ i ‘suvišno’, ali što kao usputno objašnjava ono što dosad, posebno kao specifično gramatičko u crnogorskome jeziku, nije objašnjeno. Iz nje će se lako izvesti ‘operativne’ gramatike koje takvih objašnjenja neće imati...”³⁹

Knjiga *Crnogorski jezik*, tom I. (od artikulacije govora do 1360. godine), u izdanju Matice crnogorske (Cetinje 1993.), pobudila je mnoge znanstvenike da daju analizu, iznesu svoje mišljenje, napišu prikaz ili komentar. Jedan od mnogih, koji je pomno pratio zbivanja vezana za osporavanje i afirmaciju crnogorskoga jezika, jeste i istaknuti hrvatski slavista Mate Šimundić, prof. dr. Pedagoškog fakulteta u Mariboru. Pod naslovom *Cjelotna slika crnogorskog jezika* on je detaljno analizirao Nikčevićev rad, ocijenivši tom prilikom njegove znanstvene i stručne vrijednosti.

Šimundić daje sud da je Nikčević „vodeći crnogorski jezikoslovac, poznat daleko izvan svoje domovine. Sljedbenikom je strukturalističkoga pravca u struci. Koliko pratim, ovo je njegova peta knjiga, možda i najvrjednija po svojoj utemeljenosti i dosegu, sigurno pak po značaju za crnogorsko nacionalno biće i bitak.”⁴⁰

U daljoj analizi prof. dr. Šimundić ističe da je predmet Nikčevićevih istraživanja većina južnoslovenskih jezika i književnosti, a istodobno i etnogeneza svih južnoslovenskih naroda. Iako je toj problematici posvećeno

³⁸ Prof. dr. sci. Josip Silić, *Recenzija rukopisa Gramatike crnogorskog jezika akademika Vojislava P. Nikčevića* – Vojislav Nikčević, *Gramatika crnogorskog jezika*, DANU, Podgorica, 2001, str. 561.

³⁹ Prof. dr. sci. Josip Silić, *Recenzija rukopisa Gramatike crnogorskog jezika akademika Vojislava P. Nikčevića* – Vojislav Nikčević, *Gramatika Crnogorskog jezika*, DANU, Podgorica, 2001, str. 561-562.

⁴⁰ Mate Šimundić, *Cjelotna slika crnogorskoga jezika*, Republika, br. 5-6, Zagreb, 1996, str. 248.

dosta prostora, ipak se mora priznati da su u njenome središtu crnogorski jezik i književnost. Prema analizi prof. Šimundića: „Vrlo je teško pisati o djelu visoke znanstvene domene i utemeljenosti, kano što je Nikčević *Crnogorski jezik*, jer osim pohvale ne može se o njemu puno govoriti.“⁴¹ Nikčević počinje *ab ovo*, dakle od početka pismenosti na crnogorskome tlu. Dobro je što je autor obradio ilirsko, rimsko i vizantijsko razdoblje, jer se na njih nastavlja crnogorski život nakon doseljenja u današnju postojbinu. Daleki Crnogorci, odnosno preci današnjih Crnogoraca, imali su spontanu, prirodnu etnogenezu i etnojezički razvoj. U tom procesu nema niti jedne praznine. Crnogorci su u svoj život i kulturu naprosto ugradili tekovine svojih predaka. Iz Duklje/Zete pisana riječ se širila na istok, šever i zapad. Zahvaljujući bogatome kulturnom nasljeđu, u Crnoj Gori, naročito u njenom primorskom pojasu, razvila se zavidna pismenost.

Bez obzira na sve teškoće, vrijedno je istaći da se Nikčević „veoma spremno upušta u izlaganje, razčlanbu i najzapletenijih pitanja. Uporabio je skoro sve mjerodavne naslove, domaće i tuđe, što se odnose na opću slavistiku te crnogoristiku posebno... Naravski, potanko je proučio sve najvažnije iz područja južnoslavistike, jer njezina problematika neposredno zadire u povijest crnogorskoga jezika. Malo je djela na jezicima velike kulture, kojima se V. Nikčević nije poslužio... Najzanimljivije je, dakako, kada se djelomično ili u cjelosti ne slaže s pojedinim piscima. Tada iznosi vlastite protudokaze, koji su redovito obuhvatniji, dublji, uvjerljiviji i jači.“⁴² Prof. dr. Šimundić u cjelosti prihvaća dokaze posredstvom kojih Nikčević uspijeva dokazati samorodnost (autohtonost) crnogorskoga naroda i jezika. Svoje dokaze temelji na najmjerodavnijoj literaturi o dotičnome pitanju. Ako bi se prihvatila iskrivljena i nenaučna gledišta da su Crnogorci Srbi, ispalo bi da Crnogorci pripadaju dvijema nacijama – svojoj crnogorskoj i srpskoj. Nije prirodno da se na temelju jedne krivotvorine i mlađega politikantstva ne priznaje samobitnost jednome narodu, već se njegovo izvoriste pripisuje sušednome (srpskom) narodu. Takvi pristup ovome problemu sasvim je neosnovan. On postaje temeljnom postavkom negiranja crnogorskoga naroda i jezika, što mora ostati u izvanjaučnim sferama. Na kraju svoje više nego izvrsne studije o radu Vojislava P. Nikčevića, prof. dr. Šimundić navodi naučnu istinu da se izvorni zaključak

⁴¹ Mate Šimundić, *Cjelotna slika crnogorskoga jezika*, Republika, br. 5-6, Zagreb, 1996, str. 249.

⁴² *Isto*, str. 249.

temelji na činjeničnom stanju. Kad je riječ o starome crnogorskome jeziku, siguran je da Nikčevićeve naučne postavke nije moguće poljuljati. Onim što je napisao u knjizi *Crnogorski jezik*, tom I, Nikčević je „pružio cjelotnu sliku crnogorskoga jezika do navedene (1360.) godine, sliku kakvu prije njega nitko nije stvorio. Mnogošta je u njoj nova i za nas slaviste; puno je dopunjeno i ispravljeno, stavljeno na pravo mjesto. Tvrdnje i zaključci uvijek su potkrijepljeni jakim dokazima; ne opažaju se nategnutosti i usiljenosti.“⁴³

Prof. dr. Stanislav Marijanović s Filozofskog fakulteta u Osijeku je anonimno dobio referat *Milan Rešetar kao njegošolog* na recenziju za *Zbornik o Milanu Rešetaru* s međunarodnoga naučnog skupa fakulteta Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu održanoga u Beču i Dubrovniku 2004. godišta, kao što ni njegov autor, prof. dr. Vojislav P. Nikčević, nije znao da mu je taj njegov referat Uredništvo toga zbornika uputilo na ocjenu. Dajući kratku ocjenu i kategorizaciju članka prema uputstvima u zvaničnom formularu Uredništva, prof. Marijanović na njegovom samom početku kaže: „Naslov je odgovarajući i u cjelosti pokriven sadržajem. Tekst je napisan jasno i logično i bez ikakvih kontradikcija i ponavljanja, a u navođenju podataka je točan i pouzdan, što je rezultat autorova osobitog znanstvenstva i višestruke istraživačke obaviještenosti o temi, koja ga svojom obradom i u ovom radu svrstava u red ne samo vodećih njegošologa nego i kompetentnog poznavatelja Rešetara kao takvog“.

Dajući sadržaj referata, referent na kraju recenzije izriče posve objektivni zaključak na temelju anonimnosti: „Svoja specijalistička ispitivanja, analitičko-interpretativno–kritička, kao i Rešetarove njegošologije, izvodio je induktivno-deduktivnom i strukturalnom sociolingvističkom metodom služeći se jednom i drugom. Svoje spoznaje o izdvojenim segmentima te njegošologije, o Rešetarevu golemom znanstvenom doprinosu, ali i o sagledanim negativnostima, sažeo je u *Zaključku*: Rešetar je ‘Njgošev maternji jezik i nominalno i strukturalno okarakterisao kao crnogorski’. Tim je jezikom napisan i ovaj rad, pa predlažem da na crnogorskom jeziku bude i objavljen, u pravopisu kojim je napisan“. Svemu tome nije potreban nikakvi komentar. Navodi su donešeni iz zvanične recenzije.

Književnik i mr. sci filologije Ernest Fišer, priješednik Hrvatsko-

⁴³ *Isto*, str. 255.

crnogorskog društva prijateljstva Croatica-Montenegrina iz Varaždina, u pozdravnoj riječi na međunarodnom naučnom skupu *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika* ističe: „Crnogorci imaju sreću što su im glavna pravila crnogorskoga standardnog jezika već normirana. Naime, taj golemi fundamentalni stručni posao obavio je zasigurno najugledniji suvremeni crnogorski jezikoslovac, akademik Vojislav Nikčević, izradivši i objavivši do sada dva temeljna jezična priručnika – *Pravopis crnogorskog jezika* (1997.) i *Gramatiku crnogorskog jezika* (2001.), utemeljenim na glavnim pravilima crnogorskog standardnoga jezika *Piši kao što zboriš* (1993.).“⁴⁴ Ernest Fišer i u svojem referatu s toga naučnog skupa podvlači golemi doprinos koji je vodeći crnogorski jezikoslovac Vojislav Nikčević dao normiranju i kodifikaciji crnogorskoga standardnog jezika.⁴⁵

Redovni profesor dr. sci. Lavovskog nacionalnog univerziteta Ivana Franka (Ukrajina) Ljudmila Vasiljeva tijekom višegodišnjeg proučavanja štokavskih književnih jezika pokazala je suptilan odnos i prema najkomplikovanijim problemima, što bez sumnje potvrđuje stav njenih kolega da se radi o dobrom, vrijednom stručnjaku jezikoslovcu pred kojim stoji lijepa naučna budućnost. U svojim naučnim radovima prof. Ljudmila Vasiljeva trezveno i objektivno prosuđuje stvarnu vrijednost tardicionalnoga i savremenog pristupa jezikoslovnoj nauci. Evidentno je da je njen cilj da pronikne u suštinu jezičkih pojava, bez kompleksa veličine kojim su često opterećeni „previše učeni“ lingvisti. Slobodan sam ovom prilikom iznijeti moje zapažanje da darovita naučnica Ljudmila Vasiljeva nije potpala pod uticaj velikih lingvističkih autoriteta, te je i izučavanju crnogorskoga jezika pristupila bez diskriminacije i zastranjivanja. Prateći njene opširne i produbljene jezikoslovne radove, sa zadovoljstvom možemo konstatovati da je došla do plodnih rezultata koji upotpunjuju objektivnu sliku o crnogorskome jeziku „kojim zbori crnogorski narod i to od najstarijeg perioda njihova postojanja. Njega su donijeli preci Crnogoraca iz praotadžbine Polablja/Primorja, prenosili ga usmeno i pismeno s generacije na generaciju i tako ga *kao ženu svoga oka* očuvali tokom milenijskog vremena u teškoj borbi s kontaktnim i mnogobrojnim narodima. U toj grčevitoj borbi za spas i izumiranje svog maternjeg jezika

⁴⁴ Ernest Fišer, *Pozdravna riječ*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika. Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 30.

⁴⁵ Ernest Fišer, *Pogledi na jezike nacionalnih entiteta u kontekstu Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*, Isto, 97.

ponajviše se u drugoj polovini prošlog XX. i početkom ovoga XXI. vijeka, istakao u filološkoj nauci zaštitnikom crnogorskoga jezika akademik Vojislav Nikčević. Taj jezikoslovni tribun i jezikoslovni univerzum udario je svojim fundamentalnim knjigama najčvršće temelje crnogorskom jeziku. On ga je uveo u sfere filološke nauke kao nezaobilazan jezički i filološki fenomen koji se danas s velikom pažnjom prati na mnogim slavističkim univerzitetima i katedrama ne samo u Crnoj Gori, državama bivše Republike Jugoslavije, već i u cijeloj južnoslavenskoj i svjetskoj slavističkoj stvarnosti. Od nacionalnog crnogorskog 'radikalnog' jezikoslovnog barda, 'separatista' i žestokog jezikoslovnog borca za utemeljenje crnogorskog jezika, prof. dr. Vojislav Nikčević je, dakle, izrastao danas u osobnog najistaknutijega svjetskog lingvista...⁴⁶

Problemom crnogorskoga jezika prof. dr. sci. Ljudmila Vasiljeva se ozbiljno bavila u više navrata, proučavajući ga najviše zahvaljujući obimnoj stručnoj literaturi akademika Vojislava P. Nikčevića. Svoje naučne nalaze ona često podupire njegovim bogatim naučnim opusom. Primjera radi, u svojoj monografiji (doktorskoj disertaciji) *Штокавськi литературни мови, проблеми, становлення, розвитку, сучасний стан* (Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, Львів, 2002.) (*Štokavski književni jezici: problemi nastanka, razvitka i sadašnje stanje*, Izdavački centar Lavovskog nacionalnoga univerziteta, Lavov 2002. godine) Vasiljeva 71 put citira jezikoslovca Vojislava P. Nikčevića, pozivajući se na sadržaje i dokaze koje je prihvatila i preuzela od njega iz 19 njegovih navedenih radova. Ističući činjenicu da *Pravopis srpskog jezika*, koji je na snazi u Crnoj Gori, gotovo u potpunosti potire jezičke, a time i kulturne i nacionalne posebnosti Crnogoraca, ona konstatuje postojanje alternativnog *Pravopisa crnogorskoga jezika* Vojislava Nikčevića. Pojava Nikčevićevog *Pravopisa* (1997) uslovljena je nastojanjem Crnogoraca da njihov jezik zadobije status standardnoga, a takođe i suprotstavljanjem tendencijama njegove potpune unifikacije sa srpskim jezikom. Ukažujući na ogromni doprinos Vojislava P. Nikčevića crnogorskoj lingvistici, Vasiljeva ističe da je tom jezikoslovcu i sama najdublje zahvalna za inspirativne pobude i utemeljenje njene habilitacione doktorske disertacije koju je uspješno odbranila u ukrajinskoj Akademiji nauka i umjetnosti u Kijevu.⁴⁷

⁴⁶ Ljudmila Vasiljeva, *Neuništivost naroda i jezika*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 501.

⁴⁷ *Isto*, str. 502.

Sudbina „srpskohrvatskog“, nekad najrasprostranjenijeg južnoslovenskog jezika, kojim su se koristila četiri etnosa u SFR Jugoslaviji: Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi privukla je pažnju i Aleksandra Dmitrijeviča Duličenka, uglednog specijaliste u oblasti slovenskih književnih mikrojezika (Univerzitet Tartu, Katedra za slavistiku). To je jezik koji je zaživio zahvaljujući naporima Vuka S. Karadžića, Ljudevita Gaja i nekih drugih kulturnih radnika nacionalnoga preporoda. Duličenko ističe da od sredine XIX. stoljeća počinje zvanična „dogovorna politika“ u pogledu jedinstvenoga književnog jezika. Književnim dogovorom u Beču 1850. godišta nosioci „srpskohrvatskoga“ jezika proglašavaju se za jedan narod kojem je potrebna jedna književnost i jedan jezik. Ono što je posebno važno za nas, jesu činjenice da Duličenko objektivno sagledava situaciju, konstatuje da su „dogovorni jezik“ koristila četiri posebna etnosa, te da je kod svih naroda korisnika zajedničkoga jezika trebala da bude korelativnost etnonima i lingvonima. Takođe primjećuje da su crnogorske i bosanske jezičke osobine, u zajedničkim jezičkim kodifikacijama tretirane kao dijalekatske i lokalne, što je njihove korisnike dovodilo u inferioran položaj u odnosu na druge. Od devedesetih godina XX. stoljeća umjesto unitarističke koncepcije jedinstvenog književnog jezika rađaju se „četiri književne varijante, koje pretenduju na status autonomnog književnog jezika. Automatski se skida problem korelativnosti etnonima i lingvonima: *Srbi – srpski jezik, Hrvati – hrvatski jezik, Bosanci – bosanski jezik, Crnogorci – crnogorski jezik.*“⁴⁸

Prateći promjene jezičke situacije na području nekadašnjega srpskohrvatskog jezika, Aleksandr D. Duličenko zapaža težnje dijela crnogorske inteligencije za priznanje samostalnosti crnogorskoga jezika. Govoreći o tome, on ističe rad akademika Vojislava P. Nikčevića, koji ideju crnogorskoga jezika aktivno razvija još od kraja 60-ih i početka 70-ih godina prošloga stoljeća. Za ostvarenje ove ideje značajne su Nikčevićeve knjige pod nazivom *Crnogorski jezik* (tom I. i II.), kao i *Glavna pravila crnogorskoga jezika. Piši kao što zboriš*. Ono na čemu insistira Aleksandr D. Duličenko i čemu treba posvetiti više pažnje jeste spoznaja da svi narodi i svi jezici ne mogu biti istovremeno veliki i istovremeno mali. Dijalektičko jedinstvo velikoga i maloga je jedini razumni put kojim se može kretati

⁴⁸ Aleksandr D. Duličenko, *Srpski, hrvatski, bosanski, crnogorski: raspad 'dogovornog' jezika?*, Međunarodni naučni skup Jezici kao kulturni identiteti na području bivšega srpskohrvatskoga ili hrvatskosrpskoga jezika, Podgorica, 14-15. oktobra 1997, Crnogorski PEN centar, cetinje, 1998, str. 63.

čovječanstvo. Zato je zadatak savremenog društva da izgrađuje lojalne odnose prema malim narodima i njihovim jezicima.

Kao glavni urednik za dokaz postojanja crnogorskog jezika objavio je po pozivu rad *Crnogorski jezik Vojislava Nikčevića* s odjeljcima: Pojam, Istorija, Pisma, Naziv jezika, Diskusije, Ustavno-pravni status, Perspektive i Literatura u reprezentativnom Zborniku *Языки малые и большие...* (In memoriam acad. Nikita Tolstoj, Slavica tartuensia IV, Universitas tartuensis, Tartu, 1998, 116-127).

I dr. sci. Robert Bońkowski, saradnik u Institutu slovjenskih jezika Šleskoga univerziteta u Katovicama (Poljska), proučavajući nastanak i razvoj zajedničkog jezika Hrvata, Srba, Crnogoraca i Bošnjaka, istraživao je i jezičku situaciju u Crnoj Gori. Po njemu, ideja o jednome zajedničkom jeziku za sve južnoslovjenske narode potekla je od Hrvata. Slovenci, zahvaljujući Francu Prešernu i Matiji Čopu, kasnije su odustali od zajedničkoga projekta, dok su Bugari bili potpuno nezainteresovani za njega. Na *Bečkom dogovoru* 1850. godišta predstavnike su imali Srbi, Hrvati i Slovenci. Polazna osnova učesnika *Književnog dogovora* bila je teza da jedan narod treba da poseduje samo jedan jezik i jednu književnost. Može se slobodno reći da je takvi pristup bio u skladu sa gledištem koje se zasnivalo na kasnije mnogo kritikovanom mnijenju da su gotovo svi južnoslovjenski štokavci Srbi, odnosno Srbohrvati. Na osnovu zaključka učesnika *Književnog dogovora* nastao je jedan jezik za Hrvate, Srbe, Crnogorce i Bošnjake (bez njihovoga pristanka). Crnogorci i Bošnjaci su pogrešno tretirani kao pripadnici srpskoga naroda.

„Srpskohrvatski“ jezik je dominirao kao službeni jezik komunikacije u SFRJ i nakon Drugog svjetskoga rata. Stanje se počinje mijenjati od 1967. godine, kad su najpoznatije hrvatske kulturne i znanstvene ustanove donijele *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. Ističući načelo nacionalnoga suvereniteta i potpune ravnopravnosti, hrvatski intelektualci se pozivaju na pravo svakog naroda da svoj jezik naziva svojim imenom.

Bońkowski smatra da je hrvatska *Deklaracija* pozitivno uticala na buđenje interesovanja crnogorskih intelektualaca za istraživanje bogatoga jezičkog nasljeđa u Crnoj Gori. Nakon objelodanjivanja *Deklaracije* u Hrvatskoj, Crna Gora je ozbiljnije počela da se bavi pitanjima svojega jezika već 1968. godine, kad je u njoj održan simpozijum *O crnogorskoj kulturi*

i putevima njenog razvoja: „Rad nad jezikom su započeli prof. Vojislav Nikčević, Danilo Radojević, Branko Banjević, Radoje Radojević i dr. Priključili su im se Sreten Zeković, Borislav Cimeša, Radoslav Rotković i dr. Treba napomenuti da u tom procesu sudjeluju takođe književnici, članovi Crnogorskog PEN centra, Crnogorskog društva nezavisnih književnika, DANU i Matica crnogorska.“⁴⁹ Iako je bilo nekih zaokreta i pokušaja da se potisnutom crnogorskom jeziku vrati bar malo dostojanstva koje je kao nekodifikovani varijetet „srpskohrvatskog“ standarda sasvim izgubio, on se našao pred potpunim gubitkom naročito devedesetih godina XX. vijeka, kada je formirana Savezna Republika Jugoslavija. Usvajanjem *Ustava Republike Crne Gore* 1992. godine položaj crnogorskoga jezika se znatno pogoršao. U Crnoj Gori novi *Ustav* je ozvaničio srpski jezik u službenoj upotrebi. „Jezička pitanja, iako su o njima govorili crnogorski intelektualci poput primjerice prof. V. Nikčevića, bagatelisana su i potcjenjivana... Ipak, značajni dio opozicije, povezan s prof. V. Nikčevićem, želi nakon službene kodifikacije uvesti crnogorski jezik kao ravnopravan srpskome.“⁵⁰

Bońkowski ističe činjenicu da je jezik značajan, možda i najvažniji dio identiteta koji je neophodan u održavanju tradicije i kulture naroda. Međutim, u Crnoj Gori je veliki problem što je društvo nejedinstveno. Jedan dio nastoji da zadrži povlašćeni položaj srpskoga jezika. No, uprkos tome, većina poljskih jezikoslovaca, znajući radove V. Nikčevića te aspiracije Crnogoraca, njihovih naučnih, društvenih i političkih ustanova, polazi od stanovišta da svaki narod ima pravo na vlastiti jezički identitet. Stoga, kad je u pitanju normiranje crnogorskoga jezika, oni su pružali podršku akademiku Nikčeviću i dijelu Crnogoraca koji su uz njega. Literatura koja opisuje crnogorski jezik malobrojna je u odnosu na obimnu pisanu srpsku jezikoslovnu građu. Uprkos tome, poljski jezikoslovci uočavaju crnogorski problem, pa je otud i jasan njihov blagonaklon stav prema radu profesora Vojislava Nikčevića. U akademskim centrima u Katovicama, Poznanju, Gdanjsku, Bijelsku i drugim na naučnim skupovima i u publikacijama problematika crnogorska jezika se analizira bez političkih emocija. To znači da poljski jezikoslovci nepristrasno, krajnje objektivno uvažavaju samo činjenice i na osnovu

⁴⁹ Robert Bońkowski, *Crnogorski refleksi u Poljskoj*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskog jezika, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 99-100.

⁵⁰ *Isto*, str. 101.

njih određuju svoj stav prema jezičkoj situaciji nakon pada komunizma i raspada službenoga „srpskohrvatskog“ jezika. Brojni su poljski lingvisti koji izučavaju savremeno stanje crnogorskog jezika i normativni rad na njemu. Oni ne dovode u pitanje postojanje bilo kojeg jezika ili njegov naziv. Ima i takvih naučnih interpretacija poljskih jezikoslovaca (Emil Tokarz) da razvojne tendencije i faktičko stanje upućuju na zaključak kako današnji Slovjeni u XXI. stoljeću imaju 18 standardnih jezika: crnogorski jezik egzistira potpuno ravnopravno su ostalih 17. O odnosu poljskih lingvista prema radu akademika Nikčevića ilustrativno govori podatak da je Przemysław Brom koji je u Poljskoj (pod mentorstvom prof. dr. Emila Tokarza) doktorirao na crnogorskome jeziku, svoju doktorsku disertaciju (*Czarnogórski standard wobec różnicowania językowego południowej Słowiańszczyzny*, Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko Biala, 2007) posvetio Nikčeviću: „Niniejszą rozprawę poświęcam pamięci profesora Vojislava P. Nikčevicia.“⁵¹ Dakle, pitanje crnogorskoga jezika je nezaobilazna tematika na poljskim univerzitetskim centrima. Brojni su autori koji pišu magistarske radove, doktorske disertacije, pa čak i habilitacijske disertacije o crnogorskome jeziku. Njihova gledišta su najčešće identična i principijelna u skladu sa već citiranim načelom: svaki narod ima pravo na vlastiti jezički identitet. Najveća zasluga za to pripada, svakako, akademiku Vojislavu Nikčeviću, čiji je rad probudio interesovanje poljskih jezikoslovaca za sudbinu crnogorskoga jezika. On je pomogao kolegama u Poljskoj da objektivno sagledaju jezičku situaciju u Crnoj Gori ne zbog njihovoga prijateljstva sa Crnogorcima, nego zato što im je pružio ubjedljive naučne dokaze o postojanju crnogorskoga jezika. Bońkowski zapaža da su Crnogorcima najbliži sušedi (mnjući pri tom na Srbe) u raspravama o crnogorskome jeziku zadržali neaktuelne stavove usklađene sa pogledima davnih lingvističkih autoriteta XIX. stoljeća. Danas ništa nije kao prije, ali oni, nažalost, ne zapažaju velike promjene koje su se desile, naročito kad je riječ o jeziku. Tačno je da narodi u Evropi teže ujedinjenju u ekonomskoj, političkoj i vojničkoj sferi, ali sa vlastitim nacionalnim (etničkim), kulturnim i jezičkim identitetima. Komentarišući aktuelnu problematiku crnogorskoga jezika, Robert Bońkowski zaključuje: „Identitet Crnogoraca je drukčiji od njihovijeh sušeda i u sferi kulture, tradicije, ali i u jeziku i niko im ne bi trebao nametati način izražavanja

⁵¹ Przemysław Brom, *Czarnogórski standard wobec różnicowania językowego południowej Słowiańszczyzny*, Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko Biala, 2007, str. 1.

svojijeh razlika. Poljski jezikoslovci, koji opisuju crnogorski jezik ili jezičku situaciju u Crnoj Gori, razmatraju tu problematiku kao savremenu društvenu pojavu...⁵²

Bońkowski upućuje na prof. Gdanjskoga sveučilišta Agnieszku Spagińsku-Pruszk koja se od poljskih znanstvenika prva počela baviti sociolingvističkom situacijom na prostoru bivšega „srpskohrvatskog“ jezika. Po njenom mišljenju, kraj političkoga mita bratstva i jedinstva pokazao je da „srpskohrvatski“ jezik nije ispunio ulogu veze koja spaja narode, unificira. Još od vremena njegovoga kodificiranja polovinom XIX. stoljeća nije postojao socio i psiholingvistički uslov koji bi pogodio njegovom učvršćenju. „Srpskohrvatski“ jezik je bio sredstvo politike, oružje za kojim se posezalo kada se branila i pravdala ideja jugoslovenstva. Nacija i jezik su nerazdvojivo prepleteni tako da su društveno-politički činioci izuzetno snažno uticali na smjerove razvoja jezika i u prošlosti i sada. Jezici koji uglavnom imaju političku funkciju nemaju velikih šansi na dugo postojanje. „Srpskohrvatski“ jezik je doživio poraz jer je izgubio svoju sociolingvističku osnovu. Takozvani jezički i književni dogovori u Beču (1850) i Novom Sadu (1954) ostali su kao podatak za istoriju i kao šedočanstvo o neuspjelom ujediniteljskom poduhvatu, narodnom, jezičkome i državnom. Kad je zbor o bivšem standardnom „srpskohrvatskom“ jeziku koji se našao u komplikovanoj sociopolitičkoj situaciji, prof. Agnieszka Spagińska-Pruszk se zalaže za iznalaženje utemeljenih rješenja koja odgovaraju svim članovima jezičke i državne zajednice. „Sa gledišta sadašnjosti (premda još ne svi) jezici treba da imaju pravno regulisanje i službeno priznavanje (ovo se odnosi na crnogorski jezik). Ne može se posebnom narodu poreći legitimno pravo na upotrebu naziva materinskog jezika prema njegovoj volji, da jezik imenuju i upotrebljavaju onako kako mu odgovara. Jezik, kako je dobro poznato, dio je kulturne baštine naroda koja je pisana i zapisana jezikom toga naroda; on je instrument njegove kulture i civilizacije. Temelji se ne samo na odnosima srodnosti jezika po postanju nego takođe i na kulturnoj, sociolingvističkoj i emocionalnoj osposobljenosti.“⁵³

⁵² Isto, str. 104.

⁵³ Agnieszka Spagińska-Pruszk, *Sociolingvistička situacija na prostoru bivšeg srpskohrvatskog jezika*, Međunarodni naučni skup Jezici kao kulturni identiteti na području bivšega srpskohrvatskoga ili hrvatskosrpskoga jezika, Podgorica, 14-15. oktobra 1997, Zbornik radova, Crnogorski PEN centar, Podgorica, 1998, str. 39-42.

Naravno, Agnieszka Spagińska-Pruszk nalazi uporište u radovima akademika Vojislava P. Nikčevića. Uvažavajući kompleksnost problema, ona se slaže sa stavom poznatog crnogorskoga lingviste i navodi njegove riječi: „Crnogorci zbore i pišu crnogorskim jezikom. Oni su stvarali taj jezik u procesu vlastitog nastanka i razvoja kao samobitan narod i nacija. Pošto isključivo postoji po Crnogorcima, prema njima ga je jedino moguće imenovati (...) Naziv crnogorski proizilazi iz prirodnoga prava svakog naroda i nacije, da jezik kojim zbore i pišu, što su ga oni sazdali, kojima se služe i što njima služi, nazovu sopstvenijem imenom.“⁵⁴

U izdanju Gdanjskog univerziteta 1997. godine pečatana je knjiga Agnieszke Spagińskiej-Pruszk pod naslovom *Sytuacja językowa w byłej Jugosławii*. Podrobno opisujući status „srpskohrvatskog“ jezika u bivšoj Jugoslaviji, koncepciju njegova funkcionisanja, jezičku politiku koja je vođena, autorka se bavi i jezičkom problematikom na području Crne Gore. Iako knjiga nije objavljena na crnogorskome jeziku, smatramo da je u interesu utvrđivanja naučne istine potrebno napraviti uvid i osvrt na njenu interpretaciju ove tematike i tendenciju osamostaljenja crnogorskoga jezika. U pokušaju da nađe pravi put za rješavanje mnoštva jezičkih pitanja i nedoumica, autorka dragocjenu pomoć nalazi, naravno, u obimnom naučnom radu akademika Vojislava Nikčevića. Objašnjavajući položaj Crne Gore prema Srbiji u zajedničkim državama od 1918. godišta sve do najnovijeg vremena, Agnieszka Spagińska-Pruszk zapaža da je u *Ustavu Srbije* iz 1990. godine ostao „srpskohrvatski“ jezik u službenoj upotrebi, dok je u *Ustavu Savezne Republike Jugoslavije* iz 1992. godine imentovan srpski jezik ekavskoga i ijekavskoga izgovora i ćiriličko pismo, a latiničko pismo je u službenoj upotrebi u skladu sa ustavom i zakonom. To znači da je ćirilica reprezentativno srpsko pismo, a latinica dobija status pomoćnoga pisma. *Ustavom Republike Crne Gore* tada je određeno da je u službenoj upotrebi u Crnoj Gori srpski jezik ijekavskog izgovora.

Nasuprot tome, akademik Vojislav Nikčević, u svojim radovima je u drugom svijetlu predstavljao istoriju i razvoj crnogorskoga jezika. Zbog toga su ga neki politički i naučni krugovi prozvali crnogorskim separatistom. Slijedeći narodnu tradiciju, Nikčević je pratio razvojni put crnogorskoga jezika kroz razne etape. Crnogorski jezik i crnogorska ijekavica odavno su pošedočeni u upravno-administrativnim kancelarijskim dokumentima, beletrističkim tvorevinama, a naročito u bogatoj književnoj ostavštini

⁵⁴ *Isto*, str. 40.

crnogorskih pisaca: Ivana Antuna Nenadića, Petra I, Petra II, Stefana Mitrova Ljubiše, Marka Miljanova Popovića i drugih. Interesovanje jezikoslovaca za jezik njihovih djela sve više raste. Nikčević je crnogorski jezik obrađivao ne samo na gramatičkom i pravopisnom nivou, već ga je proučavao i iz sociolingvističkoga, povijesnojezičkoga, etnojezičkoga, lingvostilističkoga, komunikacijskog i kulturološkog aspekta. Da bi dokazao naučnu validnost svojih teza o izvornome lingvističkom identitetu crnogorskoga jezika, on navodi brojne izvore. Najveću prepreku spontanom razvoju crnogorskoga jezika predstavlja shvatanje da su Crnogorci u nacionalnom smislu Srbi, te je i jezik crnogorski izvorno srpski.

Agnieszka Spagińska-Pruszkak navodi Nikčeviću tvrdnju da najstariji preci Crnogoraca vode podrijetlo od slovjenjskih Dukljana i kao autohtoni narod datiraju od XII. stoljeća. Od polovine IX. stoljeća formirali su se i razvijali Dukljani, poslije 1042. godine nastavili da se uobličavaju Zečani, a od druge polovine XV. vijeka Crnogorci kao samostalni narod i od kraja toga stoljeća crnogorska nacija. Istovremeno sa formiranjem nacionalnoga bića konstituisao se jezik Dukljana/Zečana/Crnogoraca kao jedinstvena cjelina pod različitim imenima: prvo pod opštim slovjenjskim imenom, a zatim i pod drugim nazivima, pa i crnogorskim prisvojnim pridjevom kao njegovom odgovarajućom narodnosnom i nacionalnom atribucijom.⁵⁵

Na zabludu da su Crnogorci u nacionalnom smislu Srbi, te na temelju toga i njihov jezik mora biti srpski, presudno su uticala Vukova poimanja naroda i jezika u skladu sa monogenetskom teorijom, što je omogućilo zasnivanje i širenje jezikoslovno-filološkoga i monogenetskog štokavskoga srpstva. Međutim, u brojnim radovima Nikčević je analitičko-kritički ukazao na praizovnu neodrživost monogenetskoga pristupa. Na pogrešnim etnološkim i jezikoslovnim premisama zvanično je preusmjerena spontana i prirodna evolucija crnogorskoga jezika na krivi put s namjerom da se jezik Crnogoraca asimiluje i utopi u vještački „srpski“ i etnički nepostojeći „srpskohrvatski“ jezik. Crnogorski jezik će naročito biti ugrožen u periodu između dva svjetska rata. Kodifikovana norma književnoga jezika Aleksandra Belića imala je tendenciju ukidanja i brisanja crnogorskih jezičkih specifičnosti, odnosno svih crnogorskih samorodnih etničkih i samosvojnih jezičkih individualiteta.

⁵⁵ Vidi: Agnieszka Spagińska-Pruszkak, *Sytuacja językowa w byłej Jugosławii*, Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, 1997, str. 63.

Termin *srpski jezik* je u oficijelnoj upotrebi u Crnoj Gori od tridesetih godina XIX. stoljeća do 1923. godine, a takođe i u periodu od 1944. do 1960, i najzad od 1992. do 2007, mada se neoficijelno upotrebljavao takođe *crnogorski jezik*, to jest *naš* ili *naški* za razliku od srpskoga. Termin *srpskohrvatski jezik* bio je u oficijelnoj upotrebi od 1923. do 1944. i od 1960. do 1992. godine. Ustavnim određenjem srpskoga jezika kao službenog u Crnoj Gori, crnogorski je sveden na status regionalnog idioma kojim se bavi dijalektologija. No, bez obzira na sve teškoće, osporavanja i negiranja, crnogorski jezik je uspio da preživi. U svojim knjigama Nikčević je došljedno upotrebljavao grafeme *ś*, *ź* i *ż* za obilježavanja odgovarajućih fonema koji ne postoje ni u srpskome ni u hrvatskom ni u bosanskome jeziku. Agnieszka Spagińska-Pruszkak smatra da je Nikčević te grafeme prihvatio iz poljskoga jezika u kojem, kao i u crnogorskome jeziku, postoje isti fonemi. Za uvođenje grafema *ś*, *ź* i *ż* u crnogorsko pismo Nikčevića su oštro kritikovali pripadnici nekih krugova, koji se više bave politikom nego naukom.

Nema nikakve dvojbe da poljski lingvisti svakim danom sve više podržavaju akademika Vojislava P. Nikčevića u nastojanju da Crnogorci ostvare svoje pravo na potpuni integritet, suverenitet i daljnji prirodni razvoj crnogorskoga jezika uprkos pritiscima, kritikama i osudama od strane srpskih jezičkih unitarista. Pored već citiranih, u Poljskoj se na visokom naučnom nivou tom problematikom bave i Emil Tokarz, Przemysław Brom, Piotr Tokarz, Włodzimerz Pianka, Edyta Koncewicz-Dziduch i drugi. Koliko je autoru poznato iz postojeće dostupne literature, svi oni su rasterećeni od brojnih predrasuda iz prošlosti. Problem posmatraju sa stanovišta savremene sociolingvistike, što će reći da su odobravali u i podržavali angažovanje Vojislava P. Nikčevića za naučno utemeljenje i punu afirmaciju crnogorskoga jezika. U istorijskom kontekstu promatrane jezičke situacije na prostorima bivšeg „srpskohrvatskoga“ (ili „hrvatskosrpskoga“) jezika, crnogorski jezik je pravo crnogorskoga naroda kao što je to slučaj i sa drugim oformljenim narodima kojima je „srpskohrvatski/hrvatskosrpski“ nekad bio zajednički jezik. Za savremenu jezikoslovnu nauku u Evropi i svijetu neprihvatljivo je stanovište zadrtilih srbista koji pod okriljem naučnih i strukovnih institucija pokušavaju da negiraju posebnost i samostalnost crnogorskoga naroda i crnogorskoga jezika. Ključni razlog takvog njihovoga lingvističkog pristupa ovoj problematici je želja da se zadrži dominantni uticaj srpstva u Crnoj Gori koji ima presudnu ulogu da se u njoj maksimalno razvije srpska svijest,

a nakon toga srpski nacionalni i državni identitet i suverenitet. Nauka u službi velikosrpske ekspanzionističke politike teži jezičkom jedinstvu koje afirmiše samo srpske vrijednosti, dok duhovni suverenitet, tradiciju, običaje i pravo drugih naroda u cjelini briše, potire i zatire. A što je to do programska zloupotreba nauke koja ima cilj da zadrži jezičku zajednicu i u novostvorenim nezavisnim i međunarodno priznatim državama organizuju i održe jedinstveni kulturni sistem sa srpskim predznakom? U tim državama, a posebno u Crnoj Gori koja je tek 2006. godine uspjela da ostvari vlastitu samostalnost i nezavisnost, naučnici srpske provenijencije nastoje da udalje autohtone narode od njihovoga stvarnoga identiteta uz pomoć davno prevaziđene teze da su Bošnjaci, Hrvati, Crnogorci i Srbi samo jedan (srpski) narod jer koriste samo jedan (srpski) jezik. Najaktivniji zagovornici nacionalističke teze o postojanju samo jednoga jezika i samo jednoga naroda na ovim prostorima su srpski akademici, jezikoslovci i književnici koji se ne mogu pomiriti sa krahom velikosrpske ujediniteljske ideje i njenijem dalekosežnim posljedicama. Zahvaljujući prije svega njihovom upornom nacionalističkom nasilju u nauci i politici, akademik Nikčević je isticao da su Crnogorci danas „jedini južnoslovenski narod i nacija koji još nijesu svoj jezik službeno nazvali vlastitim narodnim i nacionalnijem imenom, niti pak imaju sopstveni zvanično usvojeni pravopis toga jezika.“⁵⁶ Nažalost, nije dočekao ustavno priznanje crnogorskoga jezika.

Iznoseći svoje stavove o aktuelnoj jezičkoj situaciji na prostorima nekadašnjeg „srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog“ jezika, jezikoslovci su se obavezno osvrtni na tumačenje problema neprihvatanja crnogorskoga jezika u interpretaciji akademika Vojislava P. Nikčevića kao naučnika koji je postavio čvrste temelje za teoretsko i praktično rješenje statusa toga jezika kao četvrtog zasebnog nakon raspada SFR Jugoslavije i raslojavanja zajedničkoga „dogovornog“ jezika. O tome problemu piše i renomirana naučnica Edyta Koncewicz-Dziduh. U studiji *Sytuacja językowa w Czarnogórze*⁵⁷ kroz podrobnu analizu dviju suprotstavljenih koncepcija o pitanju crnogorskoga jezika, ona nastoji da izgradi stav koji pretenduje

⁵⁶ Vojislav P. Nikčević, *Uvodna riječ*, Međunarodni naučni skup Norma i kodifikacija crnogorskoga jezika, Zbornik radova, Podgorica, 28-30.X.2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005, str. 11.

⁵⁷ Edyta Koncewicz-Dziduh, *Sytuacja językowa w Czarnogórze*, Przemiany w świadomości i kulturze duchowej narodów Jugosławii po 1991 roku, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagellońskiego, Kraków, 1999, str. 261-274.

na naučnu istinitost i objektivnost. Zato počinje od opisa faktičkoga stanja kada su se na tlu nekadašnje SFRJ pojavile nove države Hrvatska i Bosna i Hercegovina, nakon čega je došlo i do političkopravnoga priznanja njihovih nacionalnih i državnih jezika: hrvatskoga i bosanskoga. Istovremeno, jedna grupa crnogorskih jezikoslovaca predvođena Vojislavom P. Nikčevićem, te istoričara i književnika, ne mireći se s političkom hegemonijom i kulturnom dominacijom Srbije nad Crnom Gorom u novostvorenoj SR Jugoslaviji, traže da jezik Crnogoraca nosi svoje etničko, nacionalno ime. Njihov zahtjev došao je kao odgovor na *Ustav Republike Crne Gore* iz 1992. godine kojim je Crnogorcima nametnuta odredba da njihov maternji jezik nosi ime drugoga (srpskog) naroda i nacije. Smatrajući da pojmom crnogorski jezik imaju pravo da imenuju svoj dio štokavskoga sistema, koji zajednički baštine sa Bošnjacima, Srbima i Hrvatima, vodeći crnogorski intelektualci u Crnogorskom PEN centru 1994. godine donose *Deklaraciju o ustavnom položaju crnogorskog jezika*, utemeljenu na *Deklaraciji* objavljenoj na 60. Kongresu Međunarodnoga PEN Centra u Santjagu de Compostela kojom se taj centar obavezuje da problem ugroženih jezika tretira kao jedan od glavnih prioriteta u odbrani savremene kulture i posebno literature. Pošto svaki jezik predstavlja specifični i nezamjenjljivi izraz duha svake nacionalne zajednice, Međunarodni PEN centar se zalaže za zaštitu i poštovanje kulturnog identiteta i lingvističkoga prava svih naroda.

Ubrzo po objavljivanju *Deklaracije* Crnogorskoga PEN centra uslijedio je najbrutalniji napad najekstremnijih srpskih jezikoslovaca na čelu sa Pavlom Ivićem. Oni izričito zahtijevaju da se ijekavici porekne standardni status u korist ekavice kao jedinoga službenog izgovora. Njihov urotnički agresivni odnos prema ijekavici najbolje ilustruje situacija u Republici Srpskoj, đe su izvršili ustavni udar na ijekavicu sa zlim naumom da je potpuno razure i eliminišu za sva vremena. Stoga ne čudi njihovo uporno insistiranje da se u enciklopedijsku jedinicu *Crnogorci – Jezik* Dalibora Brozovića iz 1984. godine unese formulacija da Crnogorci uz ijekavicu koriste i ekavicu. Nikčević je još ranije istakao da je u Brozovićevoj interpretaciji najpozitivnije to što konstatuje da idiom u Crnoj Gori predstavlja „jezik crnogorskog naroda“.

Udarom na ijekavicu ekstremni srpski jezikoslovci predvođeni Pavlom Ivićem namjeravali su da ponište stvaralački udio Crnogoraca u „novoštokavskome“ jezičkom zajedništvu sa Bošnjacima, Hrvatima i Srbima, odnosno da ospore postojanje Crnogoraca kao naroda i sve

njihove ijekavske jezičke specifičnosti. Najjači argument za kojim poseže Pavle Ivić jeste njegova tvrdnja da su se u vrijeme Vukove reforme jezika Crnogorci smatrali Srbima, o čemu (navodno) šedoči „najveći srpski pesnik“ Petar Petrović-Njegoš. Sva ta zbivanja potvrđuju pravo i valjane razloge braniča i zaštitnika crnogorskoga jezika od 1968. godišta naovamo da ne prihvate nametnuta isključiva i nedemokratska rješenja vatrenih boraca protivu crnogorskoga jezika iz Beograda. U najaktivnije branitelje crnogorskoga jezika iz toga perioda Edyta Koncewicz-Dzidush ubraja: Vojislava Nikčevića, Radoja Radojevića, pjesnika Branka Banjevića, Rikarda Simeona, Radoslava Rotkovića, Sretena Asanovića. Svi oni su do dana današnjega ostali vjerni ideji da nakon raspada SFRJ i oficijelnoga priznanja triju jezika (bosanskog, hrvatskoga i srpskog) isto pravo pripada i četvrtom jeziku – crnogorskome. Ona ističe značaj periodizacije crnogorskoga jezika sa etapama njegova razvoja koju je izvršio Vojislav P. Nikčević prema nekim bitnim obilježjima i naučnim mjerilima. Kriterijumi od kojih je pošao Nikčević proizilaze iz autonomnoga postanka i razvoja crnogorskoga jezika i suštinskih okolnosti koje su presudno uticale na njegov postanak i razvitak. Za razliku od srpskih etnologa, istoričara i jezikoslovaca koji istrajavaju na tezi da su Crnogorci srpskoga etničkog podrijetla, Vojislav P. Nikčević tvrdi i svoje tvrdnje krijepi dokazima da su preci Crnogoraca zaključno početkom VII. stoljeća doseljena slovjsenska plemena iz Polablja. O tome najupečatljivije šedoči crnogorski (i)jekavski izgovorni kompleks koji u polapskome (i)jekavskom jezičkome arealu nalazi najpotpuniji i najadekvatniji izgovorni prototip.

Edyta Koncewicz-Dziduch Vojislava Nikčevića smatra glavnim patronom i realizatorom značajnog projekta ozvaničenja crnogorskoga jezika. U svojem članku ga je na desetine puta citirala u prilog svojih teza o crnogorskom jeziku. Uz njegovu dvotomnu monografiju *Crnogorski jezik*, od velikoga su značaja i knjige *Piši kao što zboriš* (1993) i *Crnogorski pravopis* (1997). Njegove knjige su pripremile čvrst temelj za oficijelnu kodifikaciju crnogorskoga jezika. Međutim, taj proces je usporen zbog nejedinstvenoga gledišta crnogorskih intelektualaca kad je u pitanju jezički sistem u Crnoj Gori. Jedni ga i dalje identifikuju sa srpskim standardom, dok se drugi zalažu za punu afirmaciju crnogorske norme. Srpski jezikoslovci jednostrano posmatraju problem i po svaku cijenu sprječavaju priznanje crnogorskoga jezika. Oni osporavaju čak i ijekavicu, specifične oblike, crnogorsku književnu tradiciju.

Politička zbivanja i promjene lingvističke situacije na Balkanu u potonjoj deceniji XX. stoljeća privukla su pažnju i G. K. Venediktova (Institut slavistike Ruske akademije nauka). Po njegovom mnijenju najveće i najznačajnije promjene jezičkoga stanja desile su se upravo na teritoriji nekadašnje SFR Jugoslavije koja se veoma brzo dezintegrisala na pet samostalnih država. „Srpskohrvatski“, makedonski i slovenski jezik imali su u SFRJ ravnopravni status zvaničnih jezika, ali nijedan od njih nije imao status državnoga jezika. Književni jezici „srpskohrvatski“, makedonski i slovenski, kao i ostali savremeni književni jezici drugih naroda, bili su višefunkcionalni. Međutim, „srpskohrvatski“ je bio jezik koji je imao svojstvo međunacionalnoga opštenja na teritoriji SFRJ. Realno gledajući, prije raspada SFRJ, u njoj su funkcionisale dvije varijante „srpskohrvatskoga“ jezika: istočna ili srpska i zapadna ili hrvatska. Nakon raspada SFRJ jezička situacija se značajno izmijenila. Dolazi do raslojavanja „srpskohrvatskog“, donedavno zajedničkoga jezika Srba, Hrvata, Crnogoraca i Muslimana. Za Venediktova neočekivana je „pojava novoga slovenskoga jezika – bosanskoga, kako ga nazivaju u postojećoj literaturi, u današnjoj Bosni i Hercegovini.“⁵⁸

Postoje očigledni dokazi da tim nije završeno raslojavanje „srpskohrvatskog“ jezika. Novi crnogorski Ustav (2007) to je i potvrdio prihvatanjem crnogorskoga kao službenog jezika. Priprema se njegova kodifikacija čije je temelje Nikčević davno postavio. Venediktov ističe činjenicu da su objavljene knjige i čitav niz članaka o gramatici, pravopisu i funkcionisanju toga jezika. U fusnoti autor navodi monografiju Vojislava P. Nikčevića *Crnogorski jezik* i studiju pod istim naslovom objavljenu u već pomenutoj knjizi *Языки малые и большие...* (Tartu, 1998), u kojoj se akademik Nikčević bavi pitanjem crnogorskoga jezika koji kao „zasebit jezik opstoji na isti način kao srpski, hrvatski i bosanski jezik“.⁵⁹ Uvođenje termina *crnogorski jezik* Venediktov tumači težnjom Crnogoraca da iskažu nacionalni identitet crnogorskoga kao posebnoga naroda. Očigledno je, smatra on, da će dalju sudbinu crnogorskoga jezika u bliskoj budućnosti odrediti unutrašnjopolitička situacija u Crnoj Gori. U slučaju da Crna Gora ostvari državnu nezavisnost (danas znamo da je ostvarila, primjedba Ž. Đ.),

⁵⁸ Г.К. Вenedиктов, *Языковой вопрос у славян на Балканах в недалеком прошлом и в настоящее время*, Человек на Балканах в эпоху кризисов и этнополитических столкновений XX века, Российская академия наук, Институт славяноведения, Санкт-Петербург, 2002, стр. 380.

⁵⁹ *Isto*, str. 381.

razvitak crnogorskoga jezika može poći putem udaljavanja od srpskoga, odnosno realnom izdvajanju crnogorskog književnoga jezika u kojem će dominirati elementi mjesnih govora.

Neki naučnici još od 2001. godine i ranije, tretiraju „srpskohrvatski“ kao bivši jezik. Za Venediktova ilustrativan primjer predstavlja tekst austrijskog slaviste G. Neveklovskog *Языковое состояние на территории распространения бывшего сербскохорватского языка (Lingvistička situacija na prostoru bivšeg srpskohrvatskog jezika)*, iz čijeg se naslova može zaključiti da taj jezik nije više u upotrebi na prostoru Srbije, Hrvatske, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Venediktov također zapaža da se „srpskohrvatski“ jezik u nekim naučnim publikacijama gubi sa spiska savremenih slovjenjskih jezika i ustupa mjesto bosanskome, hrvatskome i srpskome. Iako je Venediktov oprezan u davanju sudova o perspektivi i razvoju jezika nastalih osamostaljenjem na teritoriji nekadašnjega „srpskohrvatskog“ jezika, ipak priznaje da postoje brojni dokazi koji praktično šedoče o njegovome brzom nestajanju sa mape južnoslovjenjskih jezika. Sve to zbori da su u pravu lingvisti, uključujući i Vojislava P. Nikčevića, koji tvrde da je istorijski hod rastočio „dogovorni srpskohrvatski jezik“ i smjestio ga u prošlost. Danas ga ne želi nijedan od srednjojužnoslovjenjskih naroda kojima je sredinom XIX. stoljeća nametnut zbog ideološko-političke pretpostavke i etno-lingvističke zablude „da jedan narod treba jednu književnost da ima“.

U kontekstu lingvističke situacije na teritoriji bivšeg „srpskohrvatskog“ jezika crnogorskim jezikom bave se i naučnici na Oksfordu. U obimnoj studiji *Language and Identity in the Balkans, Serbo-Croatian and its Disintegration*, Oxford university press, 2003.) na 186 strana Robert D. Greenberg analizira lingvističke procese na teritoriji bivše Jugoslavije. Ono što se iz njegova izlaganja može zapaziti, jeste otvorena prosrpska pristrasnost, kojoj se očigledno priklonio zbog uticaja, odraza i prevlasti srpske lingvistike. No, i pored toga, dvadesetak strana svojega rada posvetio je crnogorskome jeziku citirajući Vojislava P. Nikčevića kao centralnu ličnost. Greenberg priznaje činjenicu da je 1994. godine postalo očigledno da „srpskohrvatski“ jezik više ne postoji. Kritički interes za crnogorski jezik nije ga spriječio da osvijetli neke nove činjenice u aspektu savremenih gledanja na problematiku crnogorsko-srpskih odnosa u lingvistici. Smatram da je u tom smislu značajno njegovo zapažanje da pojedini lingvisti smatraju crnogorski jezik posebnim, za razliku od nekih

lingvista u Srbiji koji vjeruju u nedjeljivost Srba i Crnogoraca.

Bez obzira na mnoge primjedbe koje se opravdano mogu uputiti Robertu D. Greenbergu, posebno u pogledu njegove opredijeljenosti za postulate dijela srpske lingvistike, u zaključku njegova izlaganja ne isključuje se mogućnost da crnogorski jezik može postati realnost kroz službeno priznanje u nezavisnoj Crnoj Gori. Tim prije što je u svim priznatim državama na tlu bivše Jugoslavije postojao trend usvajanja „etničkih jezika“ koji su zamijenili jedinstveni neetnički „srpskohrvatski“. Zato smatra da nema indicija koje bi sugerisale da nezavisna Crna Gora ne bi nastavila istim trendom i da ne bi u toku prvih godina nezavisnosti usvojila nezavisni crnogorski jezik. Dakle, u zaključku Greenberg ostavlja mogućnost da Crna Gora ostvari državnu samostalnost u okviru koje će afirmisati prepoznatljivi crnogorski kulturni identitet i sve ono što Crnogorcima određuje nacionalnu posebnost i vlastito ime. Međunarodni odnosi evoluiraju u pravcu podsticanja uvažavanja malih naroda i njihovih država.

Jezičko pitanje Crnogoraca postalo je aktuelno i o njemu se danas naučno raspravlja širom slavističkoga svijeta. Nema nikakve sumnje da je ogromni doprinos takvom tretmanu crnogorska jezika dao svojim grandioznim naučnim djelom akademik Vojislav P. Nikčević. Zemlja prve državne štamparije u svijetu najzad je u XXI. stoljeću došla u poziciju da (do)kaže svijetu kako ona nije samo muzej istorije. Oslobođanjem od pogubnoga uticaja kosovskoga, svetosavskoga i drugih velikosrpskih mitova ušla je u proces nacionalnoga preporoda. Postojanje vlastite državne, nacionalne i jezičke nezavisnosti, čije temelje nalazimo u staroj crnogorskoj državnosti i tradicionalnoj samostalnosti na ovim prostorima, više nije nostalgija za prošlošću. Međunarodni standardi ljudskih prava garantuju da je realizacija projekta autentičnog subjektiviteta za Crnu Goru istorijska realnost.

Na kraju ovoga osvrta opredijelio sam se da ustupim prostor još nekim činjenicama. Naime, bibliograf Ljiljana Lipovina je do 2003. godine registrovala 551. bibliografsku jedinicu akademika Vojislava P. Nikčevića. Zaista impozantna cifra za nepunih četrdeset godina ozbiljnog naučnoga rada:

„Vojislav Nikčević je objavio više stotina naučnih i stručnih radova iz jezika i književnosti, s posebnim osvrtom na crnogorski jezik

i crnogorsku književnost. Objavio je više knjiga o crnogorskom jeziku, kao i njegov pravopis, zalažući se za njegov ravnopravan status u porodici svjetskih jezika.⁶⁰ Zahvaljujući velikom entuzijazmu i pregalaštvu, Vojislav P. Nikčević sa svojim saradnicima uspio je da konstituiše Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, čiji je bio priješednik i koji već postiže odlične rezultate u radu. Poslije njegovi smrti, jednoglasnom odlukom Skupštine ICJJ, Institut je preimenovan u *Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje* „Vojislav P. Nikčević“.

Vrijedno je istaći još jednu zabilješku koju kao šedočanstvo o plodonosnom radu Vojislava P. Nikčevića u dugom periodu ostavlja Ljiljana Lipovina: „Vojislav Nikčević je pionir nauke o crnogorskom jeziku – i njegov reformator. Objavio je istoriju crnogorskog jezika, kodifikovao njegov standardni jezik pravopisnim osnovama, pravopisom i gramatikom, i tipološki i strukturalno identifikovao ga u okviru štokavskog dijasistema – u njegovoj dijahroniji i sinhroniji. Bavio se etimološkim i etnogenetičkim problemima, jezičkim korijenima, etnogenezom Crnogoraca i drugih naroda.“⁶¹

Naučni doprinos prof. Vojislava P. Nikčevića afirmaciji crnogorskog jezika je takvi i toliki da je jedan od vodećih hrvatskih jezikoslovaca, znameniti Dalibor Brozović u odrednici *Crnogorci – Jezik*,⁶² iako još nije bio ustavnopravno ozakonjen i priznat ni u samoj Crnoj Gori, taj jezik obradio konstatujući: „Krajem XX. st. znatan dio kult. radnika postupno izgrađuje poseban crn. standard (Vojislav Nikčević, *Crnogorski jezik*, tom I. do 1360, Cetinje, 1993, tom II. do 1995, Cetinje, 1997). Provodi se i reforma grafije pa se u latinici uvode slova *ś, ź* (meki *š* i *ž*) i *з* (*ǝ*), u ćirilici *ć, ź* i *с*“.

Akademik Vojislav P. Nikčević je dao veliki doprinos i kroatistici i slovenistici, kao i jezikoslovnoj nauci uopšte, o čemu će izreći mjerodavne sudove tamošnji stručnjaci. Ovim želim samo otvoriti naučnu raspravu o akademiku Vojislavu P. Nikčeviću kao jezikoslovnome i književnom velikanu koji je na široka vrata ušao u istoriju.

Svemu navedenom odista je teško bilo što dodati!

⁶⁰ Ljiljana Lipovina, *Bio-bibliografija dr Vojislava Nikčevića (1935 -)*, Bibliografski vjesnik, god. XXXII, Cetinje, br.1-2-3, Cetinje, 2003, str. 234.

⁶¹ *Isto*, str. 234.

⁶² Dalibor Brozović, *Crnogorci – jezik*, Hrvatska enciklopedija, 2, Be – Da, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2000, str. 4.

Žarko L. ĐUROVIĆ

**REFLECTING THE ATTITUDES ABOUT THE SCHOLARLY
CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN VOJISLAV P. NIKČEVIĆ**

Summary

The modern meaning of linguistic and literal science in Montenegro comes from the pioneer's works of academic Vojislav P. Nikcevic, who made in period from 1965. to 2007., not only its basis, but also made a radically changed scientific system which, by its value exceeds the reaches of traditional Serbian linguistics. The radical changes in meanings of linguistics and separation from Serbian traditional linguistic and literal meanings provoked a strong opposition, because they change the rudiments of Serbian statements that the stocavian diasystem is the one language into which all other related languages exist as a part. In other words, the main conception of traditional Serbian linguistics forced the statement that there is only one standard "Serbian" language as a south Slav stocavian language, which led to a linguistic unitary, or denationalisation and assimilation of the Montenegrin, Bosnian and Croatian stocavian language from the most spread hegemony ("Serbian") official language.

Nikcevic presents many scientific evidences which show his conception that the stocavian diasystem exists as a part of south Slav linguistic system, together with chacavian, kaicavian and torlac dialect system, but it is more important because it is the most spread, more than all these three together. Checking and putting on analytic and critic test the whole linguistic doctrine whose aim was to make the Serbian all non-Serbians, Nikcevic came to the evidence that the nominal and crucial existence of the Bosnian, Montenegrin, Croatian and Serbian standard languages in middle Slav linguistic system, even in stocavian diasystem, is a linguistic reality. Thus, his scientific attitude opposes to the main Serbian nationalistic ideology in science which the national and standard languages: Bosnian, Montenegrin and Croatian treats as sub variants, that is, the dialects of unified "Serbian" language. Their wrong attitude is based on false theory : "one nation – one language", as well as in their mistake

that there is no a nation if there is no a separate language.

Academic Vojislav P. Nikcevic has cleared up by its works , one of the greatest mistakes from the past which treats the Montenegrins as Serbians, and their language as a part of “Serbian” or “Serbo-Croatian” language. His work was even harder, because of the ideological and political reasons he was lonely in his attitudes and opposed by lot of linguists, representatives and interpreters of the “official” philology. But, in spite of these, for him bad circumstances, Nikcevic has solved the opposite attitudes by scientific access from historical and modern aspects and proved the existence of the Montenegrin language, which, as a representative part of the Montenegrin national culture cannot be called by any other name. For that reason, his deed is of great, capital importance for whole Montenegrin culture which is in correspondence with authentic national tradition and has a continuity in ten centuries existence of the Montenegrin state.

Reminding to the fact that the mother tongue is the safest guardian of tradition, Nikcevic studies in details the linguistic problems of stocavian diasystem and he treats the four languages: the Bosnian, Montenegrin, Croatian and Serbian as a separated national languages. As a part of that attitude, he supports the scientific concept of independent Montenegrin nation and Montenegrin language. Emphasizing the Montenegrin existence and independence, Nikcevic supports the idea of raising the Montenegrin language to the degree of the standard language. The Montenegrins are the independent, specific nations with their native language, not the part of the Serbian nation which use the Serbian language. That is not a politically motivated attitude, but the result of the long and persistent study of stocavian diasystem , especially of the Montenegrin language as a part of it. According to Nikcevic, the Montenegrin language is one of the most important characteristic of independent Montenegrin nation and state.

The Montenegrin language has a system of signs which represent the means of communication among people of the Montenegrin population. Thus, the Montenegrin language, by its name indicates to its ethnic origin. In the name of Montenegrin, there is the origin, ethnic name which indicates that it is the language of the Montenegrins in ethnic and geographical sense. Considering the fact that the Montenegrin language hasn't been born or survived outside the ethnic limits, it cannot be called the Serbian (neither as a dialect, nor as language).

Referring to the literal language of the most important Montenegrin writers before Vuk's period and in the transitional period, Nikcevic issued the rules and codification conforming to traditional norms and codification of the Montenegrin socio-cultural surroundings ("The Montenegrin Orthography", Cetinje, 1997). The orthographic codification of the Montenegrin language provides its perspective and salvation of the Serbian standard hegemony language. Although, the 150 years of the Serbian force to the Montenegrin language put some traces on it (especially the ecavian pronunciation tried to annihilate the original Montenegrin ijecavian pronunciation), thanks to the deeds of Vojislav P. Nikcevic, there is a hope that the original Montenegrin linguistic culture in Montenegro will become lively again. In spite of the fact that the Serbians pronounced the deaf sentence to the Montenegrin language long ago.